

Vennesla Historielag

Årsskrift 2005

Vennesla Historielag

Vennesla Historielag er stiftet 1983 og har som formål:

- å arbeide for at alt av historisk interesse innen lagets virkeområde blir tatt vare på og vernet om.
- å vekke, øke og spre interesse for, og kunnskap om Sognets historie.
- å organisere og lede lokalhistorisk virksomhet.
- å arrangere møter, kurser, ekskursionsjoner.
- å foreta registreringer, innsamlinger av muntlig tradisjon, stedsnavn og annet av historisk interesse.
- å arbeide for at det blir gitt ut bygdebøker og også andre skrifter om Sognets historie.
- å arbeide for vern av fortidsminner og andre kulturminner.

For å nå målsettingen skal laget samarbeide med andre historielag og Agder Historielag.

Styret i 2005 består av:

Jørdis Hodnemyr	leder
Bjørn Robstad	nestleder
Gerd Wiik Hansen	kasserer
Gerd Hodnemyr	sekretær
Alf Hodnemyr	styremedlem (Hunsfos Historielag)
Signe Rysstad	styremedlem
Ingrid Gundersen	styremedlem
Andreas Hansen	styremedlem

Internettadresse:

<http://www.venneslahistorielag.no>

Forsidebilde: Personene på bildet er Karl Sakariassen og Marthe Oline Sakariassen. De har plassert seg på beskyttelsesnettet under taubanen der den passerer Ålefjærveien ved Piningen. Bildet er sannsynligvis tatt i 1924.

Vennesla Historielag Årsskrift 2005

Utgitt av
Vennesla Historielag
November 2005

Innhold:

Torpedering i Biscayabukta	4
<i>Av Trygve Jortveit</i>	
Anders Langes debut som folketaler i Vennesla	13
<i>Av Olaf Ingebretsen</i>	
Vennesla Sanitetsforening gjennom 100 år	
<i>av Helga Lie</i>	17
Graut til hverdags og fest!	44
<i>Av Åse Vøreland</i>	
Taubanen fra Ålefjær til Hunsfos	47
<i>ved Egil Lie</i>	
Vennesla – fra ”u-land” til industrikommune	57
<i>av Kåre Nordhagen og Olav K. Eivindson</i>	
He dykken kjykken heime ’os dykken?	65
<i>Historielagets dialektspalte redigert av Olav Jortveit.</i>	
Å vaske klæe neri strånna	86
<i>Språkprøve av Olav Jortveit</i>	
Aktiviteter i 2005	88
Vennesla Historielag årsberetning	89
Hunsfos Historielag årsberetning	94

Forord

Vennesla Historielags hovedpublikasjon hvert år er Årsskriftet. Dette er også det viktigste bindeleddet mellom styret og de vanlige medlemmene. Nytt i år er at Årsskriftet allerede er betalt gjennom kontingenten og derfor blir sendt ut til alle medlemmene. Det vil selvfølgelig også bli mulig å kjøpe det.

For nesten 2 år siden ble Hunsfos Historielag en del av Vennesla Historielag, og har ett fast medlem i styret. Det er derfor etter vår mening rett og rimelig at en del av stoffet som blir presentert i Årsskriftet er historisk stoff om Hunsfos Fabrikker. Dette angår samtidig svært mange i Vennesla, for det er vel knapt en familie som ikke har eller har hatt ett eller flere familiemedlemmer som har arbeidet på Hunsfos.

I år har vi med en artikkel om taubanen. Den var et svært synlig innslag i landskapsbildet, der den passerte hovedveien gjennom Vennesla og mer eller mindre langs mesteparten av Ålefjærveien. Det er også mange historier knyttet til den, om de som syns det var spennende å ta en tur med den som passasjer. Flere steder gikk den så nærme bakken at det var mulig å stige opp i ei vogn. Det var nok ikke fullt så stas å bli hengende der oppe, kanskje natten over, for det var rett som det var taubanen stoppet opp.

Hovedartikkelen i denne utgaven er om Vennesla Sanitetsforening som ble stiftet for 100 år siden. Den er skrevet av nåværende formann Helga Lie.

Det er skjedd enda en utvikling i løpet av dette året. Vi har fått en egen side på internett. De som har mulighet kan gå inn på <http://www.venneslahistorielag.no> og se hva de finner der. Vi vil prøve å holde den mest mulig oppdatert, men det kan vi best få til hvis vi får tilbakemelding fra medlemmene og andre interesserte. Send derfor e-post til oss, og legg gjerne ved bilder! Vi har mulighet for å skanne bilder som senere kan brukes i publikasjoner eller lagt ut på vår hjemmeside.

Andreas Hansen

Torpedering i Biscayabukta

Av Trygve Jortveit

Trygve Jortveit, født i Vennesla 23.7.1936. Gått på Vennesla skule frå 1943 til 1950. Arbeidde som tømmerhogger i Vennesla frå 1950-52. Artium ved Hornnes off. Landsgymnas 1952-56. Militærtjeneste i Brig N 1956-57. Læretid som mekaniker ved Kristiansand Jernstøperi og Hunsfos Fabrikker 1957-58. Utdannet som sivilingeniør ved NTH 1958-1962 samt som bedriftsøkonom ved BI. Forskjellige lederstillinger i verkstedindustrien 1962-74. Tok da Pedagogisk Seminar og underviste ved Ingeniørskolen i Grimstad til 1992. Uførepensjonert fra 1992. Deltatt i politisk arbeide i Grimstad Kommune, kommunestyre – formannskap -teknisk styre. Styremedlem i div. aksjeselskaper.

Då eg som liten budde heime i Nesane, krøyp eg titt opp på ein stol og kikka på eit bilete som hang ved omnen i stova. Der var ei mengd med menneske på biletet. Dei sat rundt festdekkka bord i ein stor sal. På veggane i salen hang der store norske flagg og eit flagg som ikkje var norsk. Der var nesten bare mannfolk på festen kunne eg se.

Lite forsto eg den gonga om kva eg såg på biletet. Nå veit eg meir. Det er noko av det eg nå veit om biletet eg vil fortelje dykk. Det er ei historie om noen unge venndølar som reiste til sjøs under den første verdskrigen og opplevde å bli torpedera av ein tysk ubåt.

Når eg etter kvart lærte å lese, stava eg meg snart gjennom teksta under biletet. Der sto: “Sjømandfesten i London, 12te April 1917”.

Seinare i livet blei arbeidde med skip og oljeplattformer ein del av livet mitt. Eg kom sterk inn i det maritime miljøet og var mellom anna med på å stifte Aust-Agder Maritimt Forum. Fleire av møta i denne foreninga hadde me i Arendal Sjømannsforening sine gamle ærverdige lokale på Tyholmen i Arendal. På veggane der hang fine maleri og bilete frå sjølivet. Mellom alle desse fine bileta som gjenspeila sjølivet på godt og vondt, hang det same biletet eg som liten hadde sett opp til og som eg visste lite om. I minnet mitt kom det fram at det var blitt fortalt meg at pappa var med på biletet og festen i London og at det hadde noko med ei torpedering under første verdskrig å gjere.

Eg tenkte egentlig ikkje meir på dette med pappa og første verdskrig før eg våren 1978 var på ei synfaring på skogskulen på Bygland. Der støytte eg på ei busslast med pensjonistar frå Vennesla. Ut frå pensjonistflokkene steig ein mann og kom bort til meg. Så sa han omtrent dette: "Du Trygve. Æ seilte sammen mæ din far onnår fösste verdenskrig. Me blei torpedert....". Mannen var Bernhard Olsen frå Moseidmonen. Min far var død då Bernhard fortalde meg dette. Derfor måtte eg snakke meir med Bernhard om hendinga på sjøen. Slik gjekk det til at eg tok opptaksutstyr og reiste til Vennesla og fekk eit langt intervju med han. Under intervjuet fekk eg namna på alle venndølane som var på båten under torpederinga. Ein av dei var Knut Norheim frå Digemyra. Han intervjuar eg au om hendinga.

Dei som drog ut i oktober 1916

Dei var nok spente på det dei hadde gitt seg ut på dei fem venneslagutane som i oktober 1916 steig på toget i Vennesla og reiste til Kristiansand på veg til eit sjøliv medan 1. verdskrig rasa som verst ute i Europa. Dei hadde alle hyra seg på 4000 tonnaren "Asbjørn" som høyrde til reiarlaget Thv. B. Heistein & Sønner A/S i Kristiansand. Dei reiste med båt til Aalborg og reiste derifrå til Antwerpen der "Asbjørn" låg i dokk.

Dei venneslagutane som reiste ut og gjekk om bord på "Asbjørn" var:

Johan Nordal, f. 1895, d. 1980. Då eg var læregutt på verkstaden på Hunsfos, var han dreiar der. På personalkontoret på Hunsfos fekk eg i si tid opplyst at han arbeidde som dreiar der i 45 år.

Olaf Edvin Olsen (Høyvold), f. 1894, d. 1944. Han var seinare smørar på Hunsfos i 26 år.

Bernhard Olsen, f. 1899, d. 1981. Han var bror til Olaf Edvin. Bernhard arbeidde seinere som smørar på Hunsfos i 48 år.

Knut Norheim, f. 1898, d. 1978. Var til sjøs frå han gjekk om bord på "Asbjørn" i 1916 til han vart pensjonist i 1962. Segla det meste av tida på Østen som maskinsjef for reiarlaget Bruusgaard og Kiøsterud i Drammen. Kom frå Digemyra men var i sitt vaksne liv busett på Kuholmen. Døydde berre få dagar etter eg intervjuar han.

Salve S. Jortveit, f. 1899. Arbeidde i sliperiet på Hunsfos i 35 år. Drukna utafor Ål i 1962. Han var min far og budde då på Honnemyr om sumaren og i Nesane om vinteren.

I tillegg til desse fire eg har nemd her, var au **Jacob Gundersen**, **Gustav Langevold**, **Josef Bergqvist**, **Peder Berqvist** og **Trygve Kristensen Dauersmyr** med på reisa til Antwerpen og mønstra på "Asbjørn".

Seinare mønstra au **Olaf J. Aas** på "Asbjørn" Olaf var født i 1896 og døyde på Venneslaheimen i 1985. Olaf arbeidde på Hunsfos frå 1918 til 2. verds-krig var slutt. Han var mellom annan maskinførar på PM4.

Då "Asbjørn" blei torpedera, var bare 6 av dei 11 gutane igjen om bord. Det var Johan Nordal, Bernhard og Olaf Edvin Olsen, Knut Norheim, Olaf J. Aas og Salve S. Jortveit. Dei andre hadde mønstra av før den siste turen for "Asbjørn" tok til. Den turen gjekk frå Berry Dock i England og skulle ende i Lissabon. I staden enda den utafor Brest. Der sokk den etter ein fulltreffer frå ein tysk ubåt.

Me fylgjer "Asbjørn" fram til han vart senka

Frå dokka i Antwerpen gjekk "Asbjørn" til England og Skottland. Bernhard fortalte meg at i Glasgow traff dei tri venneslagutar. Ein av dei var Sverre Neset, onkel til Sverre Neset som me kjenner. Han var bror til Sigurd og Olav Neset som arbeide på Hunsfos i mange år. Om Sverre veit me at han gjekk ned med ei seilskute kort tid etter.

Frå Skottland seilte dei så til Frankrike og vidare til New York. Det var strevsame turar der dei budde på 8-mannslugarar og vaska seg i sinkpøsar. Vaktane var på 12 timar. I New York mønstra mange av. Noen beint fram stakk frå båten. Mange gav seg til hos vener og slektningar eller dei fekk hyre på amerikanske båtar. Dei tente betre der. Berre 5 av venndølene blei med til Europa. På dekk var det berre Bernhard og min far att av "dei gamle". Resten av dekkmannskapet var gjerne gutar som hadde gått "på bommen" i Amerika der det var forbodstid. "Bomsen" måtte ut på båtene for å få noko å drikke. Fleire av "bomsen" blei satt i land igjen i England.

Nå seilte dei med tyngre krigsmateriell som dei lossa i Saint Nazeire i Frankrike. Bernhard blei sjuk der og blei liggende i 14 dagar på sjukehus i eit rom med 75 mann, mest krigsinvalid. Takk vere ein kolstreik vart "Asbjørn" liggende der i 16 dagar. Bernhard blei derfor med ut igjen. Under det lange opphaldet i havna i Saint Nazeire traff dei mellom andre Kristen Gunnufsen og Olaf J. Aas og ein kamerat frå båten han var på. Gutane frå "Asbjørn" visste at når dei kom til England som var deira neste mål, så skulle ein del av mannskapet mønstre av. Dei spurte derfor Olaf og kameraten om ikkje dei au kunne hyre seg på "Asbjørn. Det ville dei og gjekk med dei om bord og snakka med kapteinen, Olaf Jørgensen. Dei blei lova hyre når båten kom til England.

Båten Olaf var på heitte "Norman" og skulle same vegen som "Asbjørn"- til Bristolbukta. Der, i Barry Dock, mønstra så Olaf og kameraten på "Asbjørn". Nå var dei altså 6 vennaslagutar på båten.

Det var no kome til februar 1917

På dette tidspunkt av 1. verdskrig hadde den tyske marine sin overkommando fått vedteke at det skulle først ein uinnskrenka ubåtkrig i alle fiendentlige farvatn. Følgen av det var at det i tidsrommet februar-april 1917 blei senka 1028 skip på i alt 1 845 000 tonn. Den verste dagen var 19.april då heile 19 skip vart senka.

Venneslagutane holdt seg nok orientert om krigen og visste nok om farane som låg framføre dei.

I Berry Dock lasta dei kol som skulle til Lissabon i Portugal. Den dagen Olaf J. Aas kom ombord var dei nesten ferdig med lastinga. Frå assuranceselskapet hadde kapteinen fått ordre om ikkje å seile før han fekk nærare beskjed. På grunn av u-båtfaren var det vanlig at dei fekk beskjed like før avgang. Der var nemlig tyske spionar rundt i havnane som melde frå om når båtane gjekk ut og kor dei skulle hen.

Etter ei vekes tid fekk dei ordre om å gå ut ved flo. Dokkportane i havnene i Bristolkanalen kunne nemlig berre åpnast ei lita stund medan vatnet var på det høgste.

To-tri båtar gjekk ut den kvelden. Lite visste havnearbeidarane som løyste trossene frå pullerane på kaia at det vart siste reis for "Asbjørn". Rettnok hadde dei fleire gonger vinka siste farvel til fleire båtar. May be their best friends hadde gått den vegen. Tida var slik.

Natta før senkinga

Fleire skip som skulle same vegen, sydover i Kanalen, blei samla i ein konvoi. Skipa seilte etter kvarandre, fulgt av torpedojagar eller andre vaktbåter. "Asbjørn" var ein sinkar. Gjekk berre 6-7 knop når den var fullasta. Derfor blei den etter nokre timar liggande etter konvoien. Den blei aleine utan eskorte.

Til sjøs kallar dei vakta mellom klokka 24.00 og 04.00 for hundevakta. Olaf J. Aas gjekk hundevakta natt mellom 9. og 10. mars 1917. Vinden hadde friskna på etter kvart som dei kom ut av Kanalen og var på veg sydover. Det var ein del sjø, sludd og regn. Første styrmannen var au på vakt den natta. Olaf som var ny om bord, fekk snakka ein del med han då. Dei snakka mellom anna om hå dei skulle gjere om der hende noko. Olaf huska at førstestyrmannen mellom anna sa at "Hvis det går så galt at noe hender oss Olaf, så prøv endelig å beholde fatningen". Det var siste gong Olaf snakka med han. Klokka fire på morgningen gjekk dei til køys. Nye overtok vakta.

Stilla rådde på båten på veg ut i Biscayabukta. Offiserar og mannskap som ikkje var på vakt, sov, offiserane i sine lugarar midtskips og mannskapet i sine lugarar forut.

“Asbjørn” vert senka

Klokka 7. 20 på morgonen braka det laus. Ein tysk u-båt fekk inn ein fulltreffar og “Asbjørn” gjekk ned på 5 minutt.

Bernhard fortalte: “ Just før udpurringa. Æ skulle sjifte vakt klokka åte. Din far tru æ va på vakt. Då blei me torpedert. Då smalt det. Så kom dær none å lissom skulle vekke oss. Æ va kje rækti vågen æ. Så kjænte æ de bjønte å bli så varmt på kjinne. Æ lå dær i haldøs. Så tåo æ sånn å kjikka. Å så va dær blåo på. Så fekk æ se vanne fossa inn i lugaren. Så hoppa æ bare ner. Så så æ bare ein som røym føre mæ. Æ tru de va Ola Aas. Så nøkka æ te mæ livbelte åsså trøya. Å så sprang æ”.

Olaf J. Aas våkna ved at noe datt i haue på han. Det var bilete av forloveden. Metallramma på den lagde eit sår i haue på han. Han våkna brått og såg folk sprang ut av døra. Der var bråk og skråling på dekk. Olaf, som låg i underkøya, treiv dressen i farta på veg mot døra der vatnet alt fossa inn. Kome på dekk, kasta han dressen. Der var ikkje tid til å tenke på slikt.

Torpedoen var kome inn på babord side og laga eit stort hål. Båten la seg derfor over mot babord og sokk svært fort. Bare i løpet av sekund var baugen under vatn.

Der var tri redningsbåtar om bord. Ein livbåt på kvar side og ein gigg (lett-rodd båt med akterspegel) som var noko mindre enn livbåtane. Giggen sto inne på livbåtdekket. Begge livbåtane var frå før løyst frå davitane og var svinga ut ferdig til å lårast om noe hende. Det var bare å løyse surringane og fire dei ned.

Tri mann fekk ut styrbord livbåt og kom opp i den. I og med at “Asbjørn” la seg over mot babord side blei det så høgt opp til dekk på styrbord at dei måtte kome seg bort frå skipssida så fort som mulig. Dessuten sto sjøen hardt på der.

Olaf sin jobb var midtskips på babord side. Der skulle han fire akterste talje på livbåten som hang der. Pappa som skulle vere i båten når dei låra den, var alt kome oppi båten, og han som skulle fire forreste talje hadde alt firt båten godt ned. Den hang nesten med baugen i vannet med pappa i. Dei fekk kutta tauet på Olaf si side og båten fall ned med pappa i. Heldigvis landa den på kjølen og fleire hoppa i båten.

Noen av mannskapet hadde lagt tøy og andre eigedelar i giggen, og då det nå var bare livbåten der pappa var som var igjen ved skipssida, ville dei prøve å få ut giggen au. Styrmannen som skulle ha kommandoen i livbåten overlot

kommandoen til båtsmannen og sprang til for å hjelpe med giggen. "Asbjørn" låg då med heile baugen og fordekket under vatn. Der var ingen tid å miste og båtsmannen skreik "Skyv ut, ellers blir vi dradd inn på akterdekket!". Olaf var den siste som hoppa i livbåten. Det var på høg tid for nå fossa vatnet inn på akterdekket. Dei måtte ro alt dei orka for ikkje å komme inn i dragsuget når båten gjekk ned.

Kapteinen som måtte få med seg skipspapira, blei ståande ved giggen på dekket saman med styrmannen og dei andre som ikkje var kome i livbåtane. "Hopp på sjøen!" blei det ropt frå livbåten medan "Asbjørn" reiste seg på ende og gjekk ned med baugen først. Livbåten med Olaf og dei i var ikkje mange meterane borte, men unngjekk heldigvis dragsuget.

Det var mørkt ennå, men ikkje verre enn at dei kunne sjå folka som låg i sjøen og kunne ta dei opp. Den siste dei tok opp var kapteinen. Dei blei mange i båten, men snart fekk dei kontakt med dei tri i den andre livbåten. Då dei fekk kontakt og kunne høre kvarandre i dei to båtene, blei alle namna ropt opp, og den enkelte svarte etterkvart. Det kom ikkje svar frå l. styrmannen. Kateinen skjulte andletet i hendene sine og grein då.

7 av dei 29 mann som var ombord måtte plukkast opp frå sjøen. Styrmannen fant dei ikkje. Han gjekk ned med båten. Dei var då ca. 10 mil utafor Brest.

Det var nå lysare og om ei stund kom ein fransk patruljebåt. Det blei ropt mellom båtene. Patruljebåtane hadde imidlertid ikkje lov til å stoppe, men om bord der telegraferte dei til ein torpedobåt som ikkje låg så langt unna. Etter ein times venting kom torpedobåten og patruljerte rundt dei medan patruljebåten tok dei om bord. Dei fleste gjekk berre i undertøyet. Det var derfor godt å komme ned i fyrrommet. Der var det varmt.

På patruljebåten fekk dei mat. None fekk låne eit par bukser og taustumpar til å binde opp buksane med. Dei blei sett i land i Brest. Frå kaia der traska dei opp til eit hotell der dei vart innkvartera.

Så vidt eg veit var det bare Olav Edvin Olsen av vennslagutane som blei skada ved torpederinga. Han fekk skada ein lunge.

Det kunne gått verre

Det er fortalt meg at Johan Nordal var donkeymann om bord, det vil seie at han var den fyrbøteren som passa donkeymaskinen, eller hjelpemaskinen om bord. Han var i maskinrommet då båten blei torpedera. Han fekk stoppa hovedmaskinen og ved det satt ned farten på båten. Etter det sprang han opp leideren med vatnet i hælane. Hadde ikkje maskinen blitt stoppa og båten gått fortare, hadde det vore mykje verre å få ut livbåtane. Så, takk vere Johan gjekk det såpass bra.

Til London og lus

Dei blei veranda i 14 dagar på hotellet i Brest. Derifrå blei dei frakta til London der dei blei innkvartera saman med ca. 800 andre sjøfolk frå torpedera skip. Dei fleste av dei var norske. I London fekk dei utbetalt ei månedshyre og ei mindre erstatning for det dei hadde mista.

Bernhard fortalte: “Me lå i London å venta i tåo måne før me fekk tur øve te Nykasel. De tåo ju lang tid så me blei blakke. Så vett du på de hotelle blei me nelusa. Sjurtane va ju gule a lus. Så måtte skipperen te konsulen så me konne kjøbe onnårtøy så me konne få kåkt de me hadde å få noe å sjifte før me reiste”.

Åssen lus var det spør eg.

“De va ju mest kleslus. Me hadde ikkje none i haue a di. Så de va rækti ein lusesjau me hadde dær. Heile ryggen va nesten gul på sjurta. De klødde så den va nesten rå”.

“Sjømandsfesten i London, 12te april, 1917”

Så var det festen me hadde bilete av heime i stova i Nesane. Biletet som hadde fått ein sentral plass i Sjømannsforeninga sine lokale i Arendal.

Festen vart skipa til for sjøfolk som var blitt torpedera og innkvartert i London. Av biletet frå festen ser me at alle var fint oppstasa.

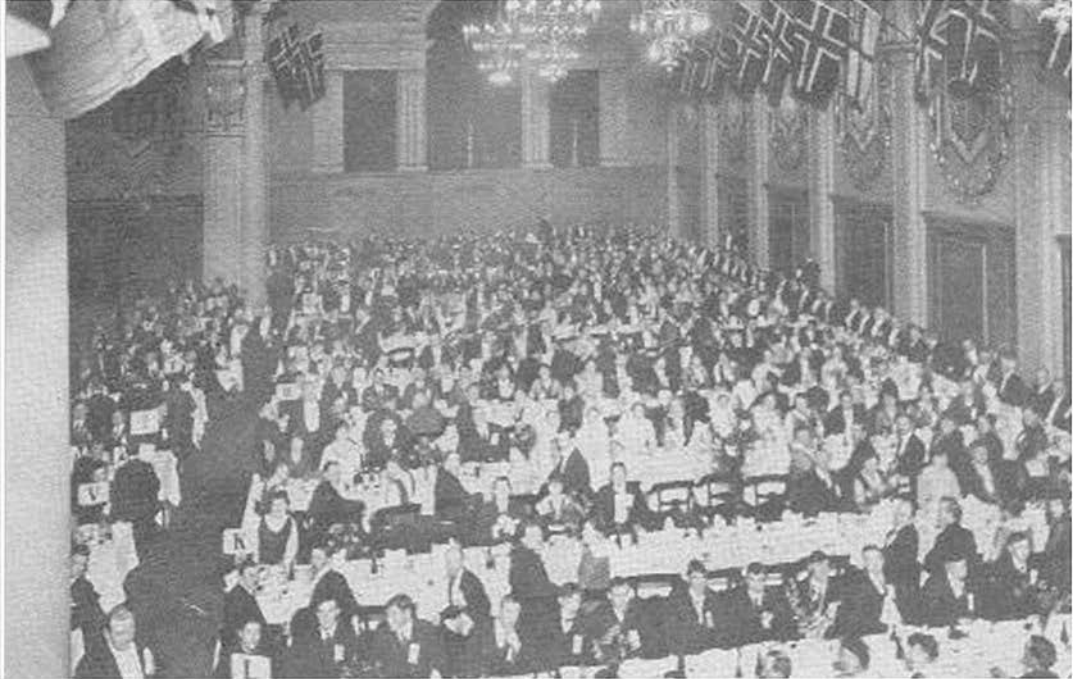
Knut fortalte om dette: “Me hadde dress og slips, men de vakke rare greiane. Æ huske me vaska sjurtane den daen...Me hadde ikke så mye penger å rutte med. Æ hadde ju ståanes klæe klar (før torpederinga). Æ hadde kjøpt nye sånn lakksko i Amerika. Sånn dærre knappesko. Ny dress au. Det sto ferdig mæ dora. Det gjekk ne alt sammen. De gjekk så fært”.

Festen var ei oppmuntring for venneslagutane. Londonlivet sleit på dei. Dei fleste av dei ville heim. Nokre av dei reiste likevel til sjøs igjen, blant dei var Olaf J. Aas.

Heimreisa

Etter to månader i London blei dei som ville heim, sende via Newcastle og Aberdeen til Bergen. Overfarten til Bergen skjedde med eit engelsk troppetran-sportskip. Om lag 1200 norske sjøfolk var med om bord. Trakteringa var heller skral fortalte Bernhard. Dei engelske marinegastane ville helst selje maten til dei. Gjere business på dei norske sjøfolka you know.

I Bergen fekk sjøfolka utlevert penger til heimreisa. Venneslagutane fekk 5 kroner kvar. Det skulle dekke kystbåten til Kristiansand og togbillett til

Sjømandsfesten i London, 12te april, 1917.

Vennesla. Olaf Edvin blei lagt inn på sjukehuset i Bergen for den skadde lung-en. Dei andre tok kystbåten sydover.

I den tida gjekk der eit tog klokka 10.00 til Vennesla. Det rakk dei ikkje for båten dei kom med kom til Kristiansand kl. 10.30. Neste tog til Vennesla gjekk klokka 17.00. Det blei lang tid å vente for gutane. Dei var blakke. Hadde bare ei krone kvar til billetten til Vennesla. Dei gjekk derfor innom rederiet dei hadde seilt for for å få noen pengar til mat. Men der var ingen hjelp å få. Heldigvis traff dei på andre venndølar og fekk hjelp til mat.

Klokka 17.00 steig dei så på toget til Vennesla. Det var nå eitt år sidan dei for andre vegen fulle av tankar på kva framtida ville by på. Nå var dei mette av opplevingar og følte godt når dei såg namna på stoppestadar og stasjonar: Stray, Augland, Mosby, Øvre Mosby, Kvarstein.....

Ingen visste at dei kom. Ingen venta dei. Om alt dei hadde med seg frå året på sjøen var kvar sin papirpose med eit undertøyskifte i, så var gleda stor kring i heimane til gutane den kvelden.

Av venneslagutane som kom heim den dagen reiste noen til sjøs igjen. Men mest blei det Hunsfos, også for Olaf Edvin. Han kom i arbeidde på Hunsfos året etter.

Etterord

Under arbeidet med historia til alle desse unges venneslagutane, har eg titt tenkt på den risiko dei gav seg ut på. Krigen i Europa rasa for fullt både på Austfronten og Vestfronten. På sjøen herja dei tyske u-båtene for fullt. Hundretusenvis fall på begge sider i krigen. Og det ikkje langt frå der dei somme tider var i land.

Så kan ein spør seg: Kva visste foreldra og besteforeldra om krigen og kva visste gutane sjøl? Ein del visste dei nok. Ikke minst om u-båtkrigen. Det blei det nok skrive om i norske avisar som eg reknar med dei av og til las. Så måtte dei høre mykje i havnane dei var innom. Berre våren 1917 då dei blei torpedera, blei 299 andre norske båtar torpedert. 27 av desse var frå Kristiansand. I alt blei 805 norske båtar torpedera i åra 1914-1918. Av desse blei 125 senka på ruta mellom England og Frankrike.

Kjelder:

Venneslaposten nr. 46/1966

Intervju med Bernhard Olsen den 1.7.1978, mine kasettar nr. 3 og 4

Intervju med Knut Norheim den 20.7.1978, mine kasettar nr. 5 og 6

Diverse offentlige krigs- og assuransestatistikkar

Anders Langes debut som folketaler i Vennesla

Av Olaf Ingebretsen

Olaf Ingebretsen

Pensjonert lokomotivfører, født i 1929.

Har vært aktivt med i fagforeningsarbeid i Norsk Lokomotivmandforbund. Forbundsstyremedlem fra 1972 til 1976 og foreningsformann 1978 til 1992.

Pensjonert fra 1993. Leder i Vennesla Historielag fra 1988 til 2002. Har bl.a. skrevet Norsk Lokomotivmandsforbunds jubileumsskrift "Først i sporet gjennom 100 år", lokalforeningens jubileumsskrift "For fremgang og

sikkerhet. Jernbanepersonalets interessekontors festskrift "Mellom Lunde og Sira" samt Vennesla Brannvesens jubileumsskrift "Til kamp mot ild og våde i 50 år."

I inneværende år har det vært stortingsvalg og den nye regjeringen er for lengst på plass. Opptakten til valget, det vil si valgkampen, er vesentlig forandret gjennom årene. Aller mest på grunn av fjernsynet. Inntil for noen ganske få år siden satt sindige menn og diskuterte hvordan landets skjebne ville bli under de forskjellige politiske partiers ledelse. Det var nærmest som politikerne ba om unnskyldning dersom de slapp frem et smil. I dag hører brede smil med hvite tenner med til valgkampen. Man er ikke lenger så opptatt av det som blir sagt, men mer om hvordan den enkelte ser ut. Perfekt påkledning og frisyre er avgjort av betydning når budskapet skal presenteres. Kort og godt – et feiende flott ytre er det som skal til for å gjøre inntrykk på velgerne, det være seg i "ruta" eller på gata. Og vi lar oss fascinere, men på grunn av fjernsynet blir engasjementet begrenset til en diskusjon på "kammerset".

Den tiden da folk gikk mann av huse for å delta i politiske folkemøter er for lengst forbi. Man må tilbake til mellomkrigstiden. Den gang mønstret arrangørene både tilhengere og motstandere i stort antall. Temperaturen i møtene kunne bli ganske høy, og det var ikke alltid at debattantene holdt seg til den verbale argumentasjonen. Nei, det forekom så men at møtedeltakerne gikk til håndgripeligheter. Etter det jeg kjenner til har det bare hendt en eneste gang her i bygda. Det var i 1934 da Anders Lange debuterte som folketaler i

Vennesla. Tumultene som oppsto under møtet fikk et rettslig etterspill med bøter og fengsel for noen av møtedeltakerne.

For å forstå bakgrunnen for tildragelsen kan det være av interesse å foreta et kortfattet tilbakeblikk på den politiske situasjonen i 1920-årene. Tiden etter den første verdenskrig var preget av sterke politiske strømninger. Den russiske revolusjonen satte sitt preg på arbeiderbevegelsen, ikke bare ute i Europa, men også her i landet. De mest ytterliggående ville avskaffe parlamentarismen og isteden innsette styringsorganer etter sovjetrussisk mønster. Det førte til stor splittelse og avmakt i den norske arbeiderbevegelsen. Likevel – i borgerlige kretser fant man situasjonen både skremmende og direkte farlig. For om mulig å bremse på utviklingen ble det dannet flere tverrpolitiske organisasjoner. De hadde alle som mål å demme opp for tendensene og motarbeide arbeiderbevegelsen. Den mest kjente av disse var Fedrelandslaget. Organisasjonen ble stiftet i 1923 med blant andre tidligere statsminister Christian Michelsen og Fritjof Nansen i spissen.

Fedrelandslaget sendte umiddelbart en henvendelse til regjeringen der de ba om at Det Norske Arbeiderparti og Norges Kommunistiske Parti ble oppløst. Det vil si forbudt ved lov. Henvendelsen ble naturligvis lagt ned i en skuff og ble aldri tatt frem igjen. Det ble på en måte oppfattet som en programklæring og kom til å sette sitt preg på forholdet mellom Fedrelandslaget og arbeiderbevegelsen, eller "Felaget" som det foraktelig ble kalt i arbeiderkretser.

I årene etter stiftelsen ble Fedrelandslaget bygd opp med fylkeslag og lokallag. Det kan ikke bringes på det rene om det har vært noe lokallag i Vennesla, men innen enkelte politiske kretser hadde organisasjonen stor sympati.

Noen virkelig innflytelse fikk ikke Fedrelandslaget de første årene. Aktiviteten var heller ikke stor. Det var først etter Arbeiderpartiets valgseier i 1927 at virksomheten økte på. Samme året ble Anders Lange ansatt som distriktssekretær i Fedrelandslaget på Sørlandet. Han skulle arbeide i begge Agder-fylkene. Lange var en handlingens mann, og han begynte en omfattende møtevirksomhet. Han var ingen diplomat og agitasjonen bar preg av lynne og legning. Den var ofte voldsom og noen ganger direkte brutal. Dette, sammen med den "programklæringen" som stifterne hadde sendt til regjeringen, gjorde sitt til at det ble et uforsonlig forhold mellom Fedrelandslaget og arbeiderbevegelsen i regionen. Det førte ofte til tumulter og uro der han kom for å holde sine møter.

Slik omtrent var situasjonen da Bondepartiet i Vennesla inviterte Lange til bygda i 1934. At han takket ja må i ettertid nærmest betraktes som et vågestykke, eller kanskje det er bedre å kalle det en dumdristighet. Bygda ble betraktet som arbeiderbevegelsens bastion på Sørlandet. Arbeiderpartiet sto sterkt. De

hadde flertall i kommunestyret og et omfattende nettverk av beslektede foreninger – så som ungdomslag, arbeideridrettslag og kvinneforeninger. Foreningene var utviklet gjennom mange år. Det er klart, det måtte bli bråk når Lange ankom bygda - og bråk ble det.

Møtet skulle holdes i kinolokalet på Vikeland. Folk hadde møtt frem i god tid. Det var stor trengsel foran inngangsdøren slik at foredragsholderen måtte bane seg vei for å komme inn. Anders Lange var vel kjent i bygda. I noen år var faren distriktslege og var bosatt sammen med familien på Vikeland. Han kjente derfor flere av de fremmøtte ungdommene, og kom med enkelte kommentarer til de som sto nærmest døren. I forbifarten henvendte han seg til en av dem og ba han fjerne "grisemerket" han hadde på jakkeslaget. Det dreide seg om arbeiderungdomslagets medlemsnål. Stemningen var allerede amper, og den ble ikke noe bedre etter denne bemerkningen.

Lokalet ble fylt opp på et øyeblikk. Hvor mange sympatisører som var tilstede er ikke kjent, trolig var mesteparten motstandere. Det satte naturligvis sitt preg på stemningen i lokalet. Temperaturen var høy fra første stund.

Hva som var den utløsende faktor er usikkert, men taleren la som regel ikke fingrene i mellom. I kjent demagogisk stil forsøkte han å anskueliggjøre hvilke tilstander landet ville få dersom den fremadstormende arbeiderbevegelsen fikk politisk makt. Han arbeidet seg opp til de store høyder. Etter en lang tirade ble det for mye for enkelte, og det første egget kom som en prosjektil mot podiet. Det var full treff, og det illeluktende innholdet rant nedover brystet på taleren. Det ble signalet, og på et øyeblikk var forsamlingen i fullt opprør. Bedervede egg og andre landmannsprodukter kom som en haglskur mot taleren og hans ledsager. Det var ille nok, men forsamlingen var så opphisset at Lange med følge fant det best å straks forlate lokalet. I all hast forsvant de ut av døren like ved podiet. Møtelyden ville etter. Nå skulle Lange tas ved "vingebeinet". Her skulle det statueres et eksempel! I trengselen som oppsto i lokalet fikk taleren et forsprang. Det bar ned gjennom Vikelandsmonen. Etter hvert med hele forsamlingen etter seg. Han hadde bilen parkert ved direktørboligen på Vigeland Brug.

"Det var med nød og neppe jeg berget meg inn i bilen", forklarte han til politiet senere, og tilføyde, "jeg måtte kjøre om Ålefjær for jeg hadde fått opplyst at det var lagt ut spikermatter i veibanen på Kvarstein".

Fullt så ille var det ikke, det var jo ikke krig.

Det fleste møtedeltakerne fulgte med på den ville ferden gjennom monen. Bare noen få var tilbake på "åstedet", som det heter i politirapporten. Da bygdas politibetjent ankom var det bare et par mannfolk og en kvinne med to sønner tilbake på valplassen. Guttene hadde vaglet seg oppe i et tre i nærheten,

sannsynligvis for å få bedre oversikt dersom det skulle komme til håndgripeligheter. Lovens lange arm måtte naturligvis stadfeste sin autoritet og henvendte seg til guttene med bydende røst og utbasunerte: ”I lovens navn, jeg befaler dere kom ned”. Mora oppfordret guttene til å bli sittende, eller som hun sa: ”Bare bli sittende, det er ikke noe å bry seg om”.

Med det var det stormende møtet over, men saken fikk et rettslig etterspill. Retten ble satt i Folkets Hus senere samme året. Den gikk over to dager, og det ble foretatt et omfattende vitneavhør.

Kvinnen som oppfordret sønnene til å bli sittende på sin utkikkspost, ble idømt en bot på ti kroner fordi hun hadde vist ringeakt for lovens håndhever.

Et vesentlig element i saken var ”ammunisjonen”. Den ble hentet fra bakgården på Vikeland Samvirkelag. Aktor påsto at bestyreren hadde vist hvor den kunne finnes, og at han i tillegg beordret visergutten til være behjelpelig med å hente den frem. Det ble aldri bevist. Dessuten ble det fra aktoratet hevdet at ordensforstyrrelsen var planlagt og ”skytset” tilveiebrakt før møtet begynte. Heller ikke dette kunne retten stadfeste. De impliserte påsto hardnakket at det var en spontan reaksjon.

Anders Lange måtte medgi at han nok hadde feilberegnet sitt publikum, og at han hadde provosert venndølene med noen av sine uttalelser.

Saken endte opp med at det ble reist tiltale mot 8 personer. Omtrent halvparten ble dømt til fengsel fra 25 – 45 dager. Resten fikk bøter.

Det var første og eneste gang at oppførselen til venndølene gikk ut over opptaktelsen. Temperaturen i møtene kunne til tider være høy, men som regel nøyde deltakerne seg med verbale sverdslag.

Det gikk lang tid før Anders Lange kom til Vennesla igjen. Det skjedde først i etterkrigs tid. Det var på den tiden han var redaktør og utgiver av Hundeavisen. I dagsavisen annonserte han folkemøte ved Holteheia på Vikeland. Enkelte, som fremdeles hadde tildragelsen i kinolokalet i frisk erindring, trakk foraktelig på skuldrene. De stilte seg uforstående til at noen kunne tenke seg å møte opp for å høre på ham. Men trettiårene med alt det innebar var definitivt slutt, og venndølene stilte mannssterke opp. Lange var imidlertid den samme. Like provoserende. I frodige ordelag gikk han til angrep på myndighetenes skatte- og avgiftsflåeri. Det tente ikke bygdefolk på samme måte som tidligere. Tvert i mot, tilhørerne humret og hygget seg over hans verbale krumspring.

Møtet ble avsluttet ved at han sendte rundt en vaskebalje slik at deltakerne fikk anledning til å yte en skjerv til Hundeavisen. Hvor mye han fikk inn er det vanskelig å ha noen mening om, men i følge opplysninger på ryktebørsen var det mange sedler å se i balja.

Vennesla Sanitetsforening gjennom 100 år

av Helga Lie

Helga Lie er født 1930 i Lier, og flyttet til Ranheim utenfor Trondheim i 1955. Hun var aktiv i Sanitetsforeningen på Ranheim fra 1956 og fortsatte i Vennesla da hun kom hit i 1962. Hun er for tiden formann i Vennesla Sanitetsforening.

*I de små ting frihet
I de store ting enighet
I alle ting kjærlighet*

Forord.

Beretningen er utarbeidet på grunnlag av tidligere beretninger og protokoller. Der får vi et innblikk i kulturhistorie og historie fra Bygda vår, spesielt kvinnehistorie opp igjennom de siste hundre år.

Det er med stor respekt og ærbødighet jeg fører denne beretningen i pennen. Jeg retter en stor takk til de tidligere skribenter Tonny Meyer – Knutsen, Brita Robstad og Klara Enes.

Helga Lie

Vennesla Sanitetsforenings historie gjennom 100 år

Et jubileumsår gjør at vi stopper litt opp, vender blikket bakover og ser hva våre forgjengere har utrettet for bygda vår. Hvilket pionerarbeid gjorde de og hvilken arbeidsinnsats?

Et slikt tilbakeblikk gjør også til at vi setter opp regnskap.

Har vi fortsatt våre pionerers arbeid?

Har vi sett behovet i nærmiljøet etter hvert som det har dukket opp?

Er vi beredt til å ta de utfordringene som kommer?

Rundt 1900 var det mye tuberkulose i landet og Vennesla gikk heller ikke fri. Bygdas lege Alfred Andersen så dette sterkest og sammen med fabrikkbestyrer A.J. Vig og gårdbruker Endre Moseid satte de i gang en innsamlingsaksjon for å samle penger til kuropphold for noen av de rammede. Dette var i 1901.

De holdt også en basar. Resultatet ble hele kr.2000,- Det samme som 5 års-lønner til en sykepleierske. En del av disse pengene ble brukt til sanatorieopphold for tuberkulosepasienter. Resten ble avsatt til et tuberkulosefond som senere ble overgitt til Sanitetsforeningen.

1905

På denne tiden var det dårlig med helsetilbud i Vennesla. Her var ingen sykepleierske og selv i de verste sykdomstilfellene måtte folk greie seg på egen hånd. Under slike forhold blir jo elendigheten under sykdom dobbelt så stor.

En av de som så at disse forholdene var uholdbare, var Ragna Andersen gift med daværende bygdas lege Alfred Andersen. Sammen med sin mann måtte hun ofte selv gå rundt til pasienter og hjelpe til med stellet.

Etter initiativ fra doktor Andersen inviterte frk. Julie Moe og fru Ragna Andersen til et møte i direktørboligen på Vigeland Brug. Møtet fant sted 2.november 1905.

De som var med var Inger Eivindson, Gunhilde Lofstad Flø, Signe Olsen, Josefine Horrisland, Anna Aarsland, Petrine Vig, Marie Røskeland, Marie Andreassen, Trine Pedersen, Ragna Haanes, Aase Moseid, Sofie Sandvig, Marie Kristiansen, Gunhild Vennesland, Inger Egelandssaa og Hilda Ruenes.

De ble enige om å danne en kvinneforening for fattig- og sykepleie. De innkalte til møte på Vigeland bedehus allerede 8.november. Der møtte opp hele 23 damer og alle ville være med.

Ragna Andersen ble første formann og foreningen fikk navnet "Vennesla Kvindeforening for frivillig fattig og sykepleie."

Det første styret bestod av Signe Olsen, Julie Moe, Anna Aarsland, Aase Moseid og Inger Egelandssaa og altså med Ragna Andersen som formann.

Den første oppgave var å skaffe bygda en sykepleierske. Det ble sendt ut lister med anmodning om støtte til foreningen, og det ga den et økonomisk grunnlag. De tok også kontakt med bedriftene og Kommunen for å få et årlig bidrag, for å kunne ansette en fast sykepleierske.

Bedriftene var straks villige til å yte økonomisk støtte, særlig har bestyrer Vig interessert seg for saken og bevirket at Hunsfos Fabrikker bevilget kr.200,- pr.år.- et uventet stort beløp heter det i takkeskrivelsen.

At damene har påskjønnet dette, ser vi tegn på ved at han hvert år til sin fødselsdag fikk en bukkett roser og et par strømper strikket i foreningen.

Heredstyret kunne intet bevilge ” da budgettforholdene på det daværende tidspunkt ikke tillot det”

Men kvinnene ga ikke opp. De tre førstnevnte herrer ga damene de pengene de hadde igjen av fondet etter først å ha sendt noen på kurbehandling.

Det ble strikket og sydd og deretter holdt basar. Dette sammen med stor innsats på andre måter gjorde at allerede året etter i desember 1906, ble den første sykepleiersken søster Anne Drivenes ansatt med en lønn av kr.400,- pr.år.

I beretninger kan vi lese:”Hun er en meget interessert og varmhjertet kvinne som visstnok er skapt for denne gjerning”.

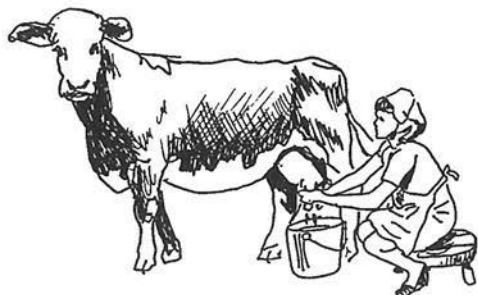
Berettiget til å få hjelp var alle som i minst en måned hadde betalt årskontingenten til foreningen med kr.1,-. Ved denne ordning ble det det første året tegnet 186 medlemmer.

Disse betalte kr.0,50 pr.døgn for sykehjelp i tillegg til kost og losji til pleiersken.

Av Anne Drivenes sin dagbok får vi et levende inntrykk av hvor nødvendig man har trengt henne. Hun har straks hendene fulle av arbeide. Hun går fra den ene pleie til den andre ofte uten pusterom. Hun sparte seg ikke hvor hun hadde anledning til å ta et tak. I de hjem hvor det var husmoren som var syk, hendte det hun måtte stille både ku og gris, vaske, skure, sy nytt og lappe gammelt tøy.

Dagens arbeidstakerorganisasjon hadde neppe godkjent dette!!

Allerede året etter måtte man for å overkomme alt arbeidet, ansette en hjelpe søster, – Mathilde Severinsen. Hun ble sendt til Ullevaal sykehus for utdanning på foreningens regning. Senere ble også søster Anne sendt til Ullevaal etter råd fra doktor Andersen, på en måneds permisjon for et studieopphold ved operasjonssalen ved Ullevaal sykehus for å sette seg inn i kloroformering.

Lagsmøtene.

Symøtene ble avholdt på forskjellige steder – både hos private og i leide lokaler. På disse møtene fikk man kaffe, tebrød og julekake for 20 øre. Man leste opp av gode bøker eller diskuterte et eller annet emne. Av den historiske beretning ser man at de har hatt opplesning av en såpass dyp og tankevekkende bok som Lyches "Lysstreif over livsproblemer". Likeledes har de diskutert bondekultur og bykultur, kunst og kritikk m.m.

Innmelding i Norske Kvinners Sanitetsforening.

I 1914 meldte foreningen seg inn i Norske Kvinders Sanitetsforening som var startet 18 år tidligere i 1896, og fikk navnet Vennesla Sanitetsforening.

De får da en ny formålsparagraf:

- På alle måter at motarbeide tuberkulosen innen bygden.
- Saa meget som mulig at yte hjelp der det trænger og særlig til dem som på grund av sykdom er kommet i vanskeligheter.
- Ved foredrag og lignende at bringe almenheten mer oplysning om hjemmenes hygiene, samt opta N.K.S. øvrige arbeidsprogram, naar dertil er anledning.

Foreningens medlemmer betaler kr.1,- i årlig kontingent. Hunsfos Fabrikker og Vigeland Brug yder hver kr.50,- i årlig bidrag. Hunsfos Fabrikker har fra 1909 redusert sitt bidrag til kr.50,-

I tillegg kommer en del mindre private bidrag samt det årlige offeret i Kirken 1.juledag som varte fram til 1982. Også ved ofring i kirken har bygdas befolkning vist Foreningen støtte i dens arbeid. Det ble også holdt musikalsk aftenunderholdning, men den største og vesentligste inntekten kommer fra basaren som ble avholdt hvert år med stor tilslutning.

I 1915 fant man å måtte forhøye betalingen for sykepleie til kr. 0,75 pr døgn. Samme år blir lønnen til søster Anne hevet til kr.700,-, men nå må hun holde seg med kost, lys og varme selv. Det var ikke holdbart med den gamle ordningen med overnatting hos pasienten.

Ragna Andersen sto som formann til 1917. Hun var da blitt enke og var noe uviss på om hun skulle bli boende i bygda. Hun ble takket for sitt store og verdifulle arbeid ved en festlig tilstelning på Egelandssaa. Marie Røskeland overtok som formann.

Samme år altså 1917, bestemte Kommunen at "sykepleien skulle gå inn i beskatningen". De ville overta sykepleien og sykepleiersken. Søster Mathilde var da blitt syk, så vi hadde bare søster Anne.

De modige kvinner var villige til å overlate sykepleiersken til Kommunen, men på en betingelse at de ansatte to sykepleiersker. Hvis ikke de ville det, ville søster Anne fortsette å arbeide for Sanitetsforeningen. Det foreligger et skarpt brev fra Marie Røskeland.

Kommunen overtok og de ansatte en sykepleierske til ved siden av søster Anne.

Men i april 1932 ble foreningen innkalt til konferanse i Formannskapet. Formannskapet ville at Sanitetsforeningen skulle overta den ene sykepleiersken, likedan innkjøp av tøy til pasienter som skulle på sanatorium. De svarte et bestemt nei, fordi de konsentrerte seg mer om direkte støtte til de som var rammet av tuberkulosen.

Bekjempelse av tuberkulosen.

Foreningen kunne nå konsentrere seg mer om direkte støtte til de som var rammet av tuberkulosen, hvilket var Sanitetsforeningens første mål. Det så håpløst ut, men det gjaldt å sette inn alle krefter og det har nyttet.

De syke som trengte det, fikk økonomisk støtte til tøy og ulltepper til de skulle på sanatorium og til melk, medisiner, hjelp til legehonorar og hushjelp. Et år fikk 3 familier hushjelp 2-3 måneder hver.

Ingen tuberkuløs som har trengt hjelp, har forgjeves bedt foreningen om bidrag til utstyr ved sanatorieopphold heter det i et skriv fra disse vanskeligste årene.

Når de kom på sanatorium, skulle de "kures". Det vil si de ble lagt på en åpen veranda noen timer hver dag. Derfor ble de utstyrt med doble ulltepper som de måtte ha med seg selv.

En hver som skulle på Sanatorium måtte ha med seg eget tøy og 3 ulltepper.

Foreningen har også sett det som en nødvendighet å holde et beredskapslager av sengeutstyr og sykemateriell. De begynte med noen få laken, putevar og ulltepper til utlån, men beholdningen økte stadig. En assuranseregning fra 1918 viser: "Håndarbeider ferdige og uferdige pluss materialer kr.600,- , sykemateriell kr.400,- sum kr.1.000,-. Premie kr. 1,81, gebyr kr.0,25 sum kr.2,06."

Spesielt i 1918 under spanskesyken ble mye nytt materiell innkjøpt og opparbeidet til bruk ved et provisorisk lasarett.

I tillegg var det stadig behov for sykemateriell og utstyr til utlån rundt i bygda.

En hadde i flere år gitt store pengebeløp til gamle og trengende til jul, men da tuberkulosen tok slik overhånd rundt 1920, måtte man sløyfe denne utdelingen noen år.

I en 5 års periode rundt 1920 ble det til sammen brukt over 23.000,- kroner til hjelp for syke og trengende. Det ble gitt i rede penger kr.19.000,- Til melk for syke over kr. 1.000,- til medisiner kr.830,- og det ble kjøpt noe tøy.

Spyttebakker ble utplisert på flere steder og den kjente plakaten "Ikke spytt på gulvet" satt opp. Det ble videre fattet bestemmelse om at 10% av årsinntekten skulle settes av på et tuberkulosefond. Nettoutbyttet av maiblomster og julemerker skulle også settes inn på det fondet.

Som et ledd i det forebyggende tuberkulosearbeidet har de påtatt seg å skaffe tran til de barn som ved legeundersøkelse viser seg å trenge det. I 1929 ble det delt ut 244 flasker tran. I disse årene er det holdt flere opplysende foredrag om hygieniske emner foruten demonstrasjoner i sykepleie og sårbehandling.

I 1924 fikk foreningen kr.200,- fra Grovane Kvindeforening til tuberkulosearbeidet. Foreningen hadde spesielt store utgifter det året som tæret på den lille kapitalen som var opparbeidet. 8. november det året kom følgende brev fra Formandskapet:

Deres andragende om at indtekten av en aftenes kinoforestillinger maa tilfalde sanitetsforeningen blev i herredstyremøte 4.ds. enst. Indvilget. Herom er styret for kinomatografen underrettet.

For Vennesla Formandskap

Jørgen O. Aas

Sekretær

Dette vedvarte til 1948 da inntekten skulle gå inn i kommuneregnskapet. Sanitetsforeningen fikk kr.300,- av Kommunen i kompensasjon et par år.

Året 1924 var et ellers meget aktivt år. Basaren innbrakte netto kr.3.136,80, Kirkeofferet kr.106,72 og Kinooppjøret kr.319,-.

Folkebadet

I 1926 begynte tanken om bygging av en sykestue å melde seg. Forholdene var uholdbare når pasienter måtte vente i månedsvis på innleggelse. Med trange boforhold og store familier var smittefaren overhengende.

Ved en sykestue kunne de syke få godt stell, likesom smittefaren ikke på langt nær ville bli så stor.

I 1930 ble det holdt en Kirkekonsert som innbrakte kr.400,- netto, og Hunsfos Arbeiderforening ga kr.200,-.

I 30-årene kom også tanken om et folkebad. Det var svært få som hadde eget bad på den tiden. I dag tar vi det som en selvfølge å bade hjemme når og hvor ofte vi vil.

Sanitetsforeningen hadde avsatt penger på et byggefond som de hadde tenkt å bygge en sykestue for, eventuelt med et bad. Heldigvis med årene gikk tuberkulosen sterkt tilbake. Med bedre kommunikasjoner kom bygda på en måte nærmere byen, og behovet for en egen sykestue ble etter hvert mindre.

Da kommunen skulle bygge Herredshus, øynet Sanitetsforeningen muligheten for et bad i underetasjen. Kommunen hadde ikke penger til noe bad, men hva var da mer naturlig enn å sette noen av byggefondspengene inn i dette huset? Sanitetsforeningens store sak var jo bekjempelse av tuberkulosen og der var hygien en meget viktig del.

Det ble etablert et samarbeid med Kommunen.

Vennesla Sanitetsforening søkte det norske Livsforsikrings-Selskap IDUN om bidrag til bygging av badet. 2 februar 1938 kom de med beløpet. Brevet lyder som følger:

Vennesla Sanitetsforening,
v/ fru Kari Pettersen
Vikeland pr. Kristiansand S.

Gjennom Norges Badeforbund har vi mottatt underretning om at badet er ferdig og tatt i bruk, hvorfor vi har den fornøielse vedlagt å oversende det av oss bevilgede bidrag kr.2.000,-

Deres erkjennelse imøtesees.

Ærbødigst

Livsforsikrings-Selskapet

IDUN

Sanitetsforeningen bevilget i tillegg kr. 7000,- av sine midler. Disse midlene var gitt året før sammen med forskudd av pengene fra Idun. I tillegg kjøpte og betalte Sanitetsforeningen 60 badehåndklær.

Sanitetsforeningen søkte også staten om et rentefritt lån. Dette ble innvilget gitt til kommunen.

Sanitetsforeningen forbeholdt seg å ha en representant i Badekomiteen og likeledes å få se regnskapet, når det er avsluttet.

Av regnskapet for Badet leser vi at de reelle utgiftene var kr.19.270,84.

Inntekter:

Vennesla Sanitetsforening	kr. 7000,00	
Bidrag fra fors.selsk.Idun	" 2000,00	
Innsamlet i Vennesla (brutto)	" 1917,51	
Vennesla kommune (midl.utlegg)	" 8353,33	kr.19.270 84

Vennesla kommunes midlertidige utlegg skal dekkes av et rente fritt laan som kommunen er tilstaat i Sosialdepartementet.

Naar dette laan kommer, som er på kr.10.000,- og kommunen har faat sit utlegg dekket vil der være igjen kr.1646,67.

Disse penger tenkes avsatt til et driftsfond for folkebadet.

Kommunen skulle stå for driften.

I beretningen står det:

Badet vil bli helt moderne og tilfredsstillende alle tidens krav som det heter – med kurbad, dusjrum og badstue, flislagte gulver og vegger, elektrisk hårtørreapparat og lyse smakfulle farver efter forslag fra Bjerckes farvekontor.

Folkebadet sto ferdig og ble innviet 10.desember 1937.

Guri Stokkeland skrev sang til åpningen.

Det skal bli deilig...

Mel.: Pike fortell meg et eventyr

Nå vi snart skal ha det

Folkebadet

fylkesskatt, budsjett til tross.

Rundt på hele kroppen

Det er toppen –
Skal vi snart få vaska oss.
Refr.: Det skal bli deilig å få et bad
Og si farvel til vårt gamle fad.
Vi skal bli rene, friske og pene,
Slanke og sterke i vårt folkebad

Her i Vardens skygge
bor så trygge
hele kampens menighet,
men de trenger bade
derfor glade
alle sammen traller med : Det skal bli deilig –

Over bryst og rygge
svarte , stygge
blir man på fabrikk og vei
svart blir stolen, sengen
hele gjengen
synger derfor alle : Hei det skal bli deilig -

Rallare og bønder
striler, trønder
alle raser, folkeslag
som i bygda lever
bygger, strever
synger alle nu i dag : Det skal bli deilig -

Ektemenn og koner
seg forsoner
arm i arm som før til ball
de går på bad med skitten
og blir kvitt'n
nynner glade samme trall : Det skal bli deilig –

Her i bygda yrer
det med styrer
og hvert et styre har
trettet og regjeret

debatteret
er de visst til visa klar
Det skal bli deilig å få et bad
og si farvel til det gamle fad.
Vi skal bli rene, friske og pene,
blanke og sterke i vårt folkebad.

Opprettelse av ungdomsforening

Året 1937 var et utrolig aktivt år i foreningen. Ungdomsavdelingen ble stiftet 8.mars.Den ble opptatt av hovedforeningens formann fru Elise Edvin.

Det første møte ble holdt hos lærer Robstad på Vigeland. De var 12 stykker og Kari Oppedal ble første formann. Hun var oppnevnt av hovedforeningen.

Øvrig styre var Anna Haus. Mabel Skisland, Arnhild Røskeland, og Magna Robstad. Foreningen tok opp som foreløpig arbeidsprogram å skaffe tannbørster til alle førsteklasingene ved barneskolene i Vennesla.

Dette første året fikk både de som gikk i første klasse om våren og de som begynte om høsten tannbørster.

Dette med utdeling av tannbørster, fortsatte de med så lenge ungdomsavdelingen eksisterte. Senere overtok hovedforeningen utdelingen, noen ganger også med tannkrem. Samtidig fikk de brosjyre om riktig kosthold og stell av tennene.

Etter ca 30 år har medlemmene i Ungdomsavdelingen nådd en ”aldersgrense” som har gjort det naturlig å gå inn i Hovedforeningen.

Skoletannpleie, merkeår m.m.

Høsten 1937 startet Sanitetsforeningen skoletannpleie av førsteklasingene.

94 fikk behandling. 2 var så ”umulige”at de ikke fikk behandling. 212 fylinger ble foretatt og 113 tenner ble trukket hvorav 3 var blivende tenner.

Kun ett barn hadde feilfrie tenner og det barnet kom fra Kvarstein.

Tannlegen utførte behandlingen på sitt kontor og Sanitetsforeningen betalte kr.10,- pr.barn – altså kr.940,-

Nå var begynnelsen gjort og Kommunen overtok allerede året etter, også denne gang på en betingelse. Sanitetsforeningen mente det var viktig at de barna som hadde fått tannpleie et år, også skulle få fortsette i neste skoleår. Senere kom også alle skoleklassene med i behandlingen.

Dette er Sanitetsforeningen: De ser behovet – starter opp – og Kommunen overtar.

Året 1938 ble på mange måter et merkeår for Norske Kvinners Sanitetsforening.

H.M. Dronning Maud som siden 1905 hadde vært Norske Kvinners Sanitetsforenings høye beskytterinne, døde, og likeledes stifteren og foreningens formann i 37 år, fru Marie Fredrikke Quam.

Førstehjelpsutstyr ble utlevert til alle skolene og disse ble supplert hvert år fram til 1967 da dette ble overtatt av skolebudsjettet. Ellers kan fortelles at dette året utenom den vanlige støtten til tran, medisiner og tøy, også ble bevilget både til paraply og gebiss!!

I 1938 fikk 25 familier hjelp til klær, medisiner og sanatorieopphold. 344 liter melk, 180 melkekort og 444 halvflasker tran ble fordelt.

Det ble satt i gang innsamling av brukte frimerker til tuberkulosesaken.

Spebarnkontrollen

På nyåret 1940 begynte arbeidet med en kontrollstasjon for spebarn i Vennesla. En del korrespondanse med Kretsen og Hovedstyret for rettledning og rådgivning var første skritt. Det ble satt opp nødvendig inventarliste og finansieringsplan.

I første omgang fikk vi benytte venterom og billettkontor ved Folkebadet, men som det står i tillatelsen: "ordningen med opvarming må Sanitetsforeningen ordne selv."

Videre brev fra Hunsfos Trygdekasse: "Det er fra Hunsfos Trygdekasse intet til hinder for at søster Alma hjelper til ved den påtenkte kontrollstasjon."

I starten var stasjonen åpen en gang i måneden og hadde stor søkning. Søster Alma veide og målte barna, doktor Eikeland og doktor Eivindson undersøkte og alle tre ga gode råd. Jordmor fru Lillesund har assistert.

Det ble holdt kurs i spebarnstell og en del spebarntøy ble sydd opp for utlån. Senere ble det Distriktslegen og Helsesøster som tok seg av barna, assistert av 2 av foreningens damer.

Meningen var å holde åpent en gang i måneden, men søkningen var så stor at en måtte fra tid til annen ha flere åpningsdager. De siste årene Sanitetsforeningen drev, var stasjonen åpen en dag hver uke.

Flere svangerskapskurs ble holdt to ganger i året med god søkning.

I 1974 kom ny lov om helsestasjoner og dermed ble Spebarnkontrollen Kommunens plikt fra 1. januar 1975.

Vi fikk anmodning fra Kommunen om å fortsette til det nye helsehuset sto ferdig, hvilket vi selvfølgelig gjorde. Vår frivillige "veiedame" Målfrid Andersen ble da ansatt av Kommunen.

Krigsårene

Allerede høsten 1939 fikk Vennesla Sanitetsforening sin første påminnelse om å være parat i tilfelle krigen i Europa skulle vare ved, eller i verste fall også ramme oss.

Fra Hovedstyret kom det henvendelse om å opparbeide enkeltmannspakninger, lager av sengetøy, og oppfordring til å sette i gang kurs i sykepleie og sårbehandling. I samme brev ble det bedt om at foreningen strikket strømper til soldatene. Dette ble tatt på strak arm. Med en gang ble det bestemt at det skulle strikkes minst 25 par strømper.

Det ble en travel vinter for foreningen. Brita Robstad var foreningens formann, og hun var et organisasjonstalent av de sjeldne.

Det varte heller ikke lenge før arbeidet var i gang. Det første kurset i "Førstehjelp og sykepleie" ble straks avholdt og flere fulgte på. Instruktører ved kurset var bygdas sykepleiere, og frammøte var stort.

At det ble bruk for kunnskapene skulle senere vise seg.

Ungdomsavdelingen gikk i gang med å lage enkeltmannspakninger og folk i bygda fulgte opp og hjalp til med blant annet strikkingen.

Lageret av sengetøy ble ettersatt og fornyet. Det første målet var utstyr til 12 senger, men foreningen ga seg ikke med det, og før vinteren var over hadde de fullt utstyr til 36 senger.

Tenk på alt det arbeidet som ligger bak en slik innsats. Alt ble sydd hjemme, for det meste på en sveivesymaskin, og det var et solid arbeide som ble gjort.

Skjorter til eventuelle pasienter ble også sydd og det var ikke spart på arbeidet med å gjøre disse plaggene så fine som mulig.

Tidlig i 1940 ble det sendt 40 par strømper – 12 par votter – 8 par pulsvanter til Marinens Intendantur i Marvika.

Selv om krigen enda ikke berørte vårt land var Foreningen klar over sitt ansvar med forebyggende helsearbeid. De kjøpte inn 454,5 flasker tran til fordeling blant skolebarna. Samme vinter kjøpte de inn og delte ut til sammen 390 liter melk. Epler ble kjøpt og sendt til Finnmark.

I januar 1940 arrangerte Foreningen et møte i Kinolokalet der dr. Valeur holdt foredrag om "Gassvern." Det var fullt hus.

9. april om ettermiddagen ble det på oppfordring av Formannskap og leger opprettet et feltlasarett i Folkets hus.

Kommunen og Vigeland Brug stilte 25 senger til disposisjon og Foreningen skaffet sengetøy og det utstyr som trengtes for øvrig som såpe, bøtter, vaskevannsfat, lys o.s.v.

Søster Olga Ranvik Olsen påtok seg overoppsynet i samarbeid med bygdas leger. Noen unge piker meldte seg frivillig som sykepleiehjelpere og annet stell. Der lå 10 pasienter noen dager, men etter hvert ble heldigvis lasarettet overflødig. Ikke alle steder kom så lett fra krigens første fase som Vennesla, men foreningen kjente sitt ansvar.

Dette å rekke ut en hjelpende hånd har alltid stått sterkt i Vennesla, og i juli ble det satt i gang en stor aksjon for å hjelpe skadelidde ved krigen.

2 senger med fullt utstyr ble sendt til Lerresfjord. Penger og tøy ble samlet inn. Barn holdt basar.

Av klær, sko og lintøy ble det sendt 4 store kasser til Gratangsbøtn og Beisfjord ved Narvik. Før jul ble det samlet inn en mengde lystestumper.

12 madrassstrekk var brukt av de tyske tropper, og det var mer enn foreningen fant seg i. De klarte å få tilbake 8 av disse, og det ble sendt regning på de 4 madrassstrekene som manglet, og prisen var høy.

Etter konferanse mellom foreningens formann – bygdas ordfører – og bygdas leger ble det inngått avtale om at dersom det ble aktuelt med å opprette lasarett ved senere anledninger, skulle man gjøre det på samme måte som 9. april med foreningens utstyr.

Dette ble aktuelt bare to år senere. Under difteriepidemien i januar / februar 1942 ble det etter oppfordring fra Helserådet, opprettet et epidemilasarett i Vennesla skoles gymnastikksal med 16 senger.

Sengeutstyr, håndklær og tøy til pasientene hadde de nok av, men fullt så enkelt var det ikke å skaffe det øvrige utstyr som kjøkkentøy, men ved lån og ”megen velvilje” ble alt brakt i orden. Takket være søster Alma og frk. Asta Olsen som arbeidet utrettelig, ble det stor hjelp i en vanskelig tid. Også her var det frivillige som hjalp til med det daglige stellet. All mat måtte kokes på stedet.

Lasarettet var i drift i 2 måneder, og det fortelles at den siste som ble innlagt som pasient, var den behandlende legen.

I mars 1941 bestemte foreningen seg for å være fadder for et barn fra krigsherjede Kristiansund. De sendte 30 kroner hver måned i et år.

I 1942 kunne man ikke holde årsmøte på grunn av møteforbud.

Styret bestemte å kjøpe inn 3 tønner salt sild, 100 kg. tørrfisk og 50 kg. klippfisk pluss 8 fat tran til et kriselager. Dette ble utdelt til beste for barn og syke etter nærmere konferanse med lærere og leger.

Kålrot ble levert ut på Spebarnkontrollen.

480 bokser melk er delt ut til gamle og syke, i alt 140 personer.

Dette ble fordelt ved hjelp av sykepleierne.

Skolebarna fikk 0,5 kg kunsthonning hver og på Spebarnkontrollen fikk de nypepulver.

Lærerinnene lovet å ta seg av maiblomstsalget da skolene var stengt.

Alt dette var i 1942.

I 1943 kom 3 småjenter til Formannen med 500 kroner til Sanitetsforeningen som de hadde samlet inn.

I 1944 ble det delt ut 160 porsjoner eplemos til gamle, enslige og syke.

10 kg. nypepulver ble også fordelt, flere kartonger prim a' 40 esker, 150 melkebokser og 100 kg. semulegryn.

Arbeidet får fortsette!

Norske Kvinners Sanitetsforening var en av de få organisasjoner som fikk fortsette sitt hjelpearbeide under hele krigstiden.

Det ble gjort mange utfall for å få vår organisasjon inn i de "Nasistiske rekker", men takket være en landsmann som viste fast holdning, fikk man fortsette hjelpearbeidet. Formannen – hennes navn var Martha Larsen Jahn – var flere ganger innkalt til Victoria Terrasse hvor det ble tramsatt trusler mot henne, men hun sto fast og sa: "Bare arrester meg, men da legger 200.000 kvinner ned sitt hjelpearbeid"

Argumentet var så sterkt at sanitetskvinnene senere fikk fortsette uten innblanding.

Dette gjorde det mulig for Sanitetsforeningen i Vennesla å være med på å formidle matvarer som var beregnet på barn, syke og gamle.

Det er umulig å få fortalt på riktig måte hvor stor innsats disse kvinnene gjorde. De siste to årene av okkupasjonen var ekstra krevende for foreningen.

Varer ble bestilt – de skulle hentes på stasjonen, og de skulle fordeles på en rettferdig måte. Når en tenker på at det ikke var noen bil til disposisjon, knapt nok en hest, så kan en vel tenke seg det ble å bruke sykkel eller håndkjerre både til henting og distribusjon.

Takket være et godt samarbeide med leger – sykepleierne – og lærerne fikk man dette til så rettferdig som mulig.

Og hvilke varer var det så, disse ettertraktede godbitene? Først og fremst var det tran – tørrfisk – sild - og klippfisk. Det var kålrot – boksemelk – kunsthonning – nypepulver – eplemos – appelsinmarmelade og andre ting. Kanskje ble det bare en liten smak til hver, men det var et ekstra tilskudd i en meget vanskelig tid.

Ekstra stor var nok gleden en dag i 1944 da foreningen fikk tilsendt 150 kg. appelsiner fra Norgesvenner i Spania. Disse ble utdelt til små barn.

I 1944 startet foreningen opp med suppeutdeling til skolebarn.

Det ble leiet hjelp til kokingen, men foreningen sørget selv for at den ble brakt ut til skolene. Det var elevene ved de tre sentrumskolene som fikk en halv liter suppe hver skoledag. Annenhver gang betasuppe og havregrynssuppe.

Kvarstein, Eikeland og Samkom skole fikk av og til litt smørbrødpålegg.

Kommunen bevilget kr.800,- pr.måned i 3 måneder til suppeutdelingen.

Suppeutdelingen fortsatte ut hele 1945, men fra begynnelsen av 1945 ble varene betalt av Svenskehjelpen. I alt fikk 550 barn suppe hver dag.

Gjennom hele denne tiden fortsatte foreningen sitt vanlige arbeide.

Det ble holdt flere kurs i førstehjelp og sykepleie og kurs i spebarnstell.

FRED !!

8. mai – krigen er slutt, men en del arbeide venter.

14.mai blir foreningen oppfordret av flyktningkomiteen for Vest Agder ved formannen Direktør Knobel om å ta seg av 18 polske flyktninger som var samlet i leir på Grovane uten mat og tilsyn.

Formannen og et styremedlem var der oppe neste dag for å se hva som måtte gjøres.

Polakkene ble først pålagt å gjøre ordentlig rent, så ville foreningen skaffe råvarer til mat. Koke og stelle kunne de selv. Sunnhetstilstanden var god. (etter 3 - 4 uker ble polakkene flyttet til Kristiansand.)

Utgiftene ble senere dekket av Flyktningekontoret.

I juni 1945 kom 560 svenskepakker.- alle skolebarna fikk.- og en uke senere fikk skolebarna 0,5 kg. mysost og 0,5 kg. margarin. Denne gaven kom fra Nasjonalhjelpen.

Stadig kom det nye svenskepakker.

Agder Krets av Norske Kvinners Sanitetsforening

1. januar 1945 ble Vest-Agder egen krets og i mai 1945 får foreningen følgende brev fra Kretsformannen:

”Jeg sender dere alle min hjerteligste lykkønskning i anledning av vårt lands frigjøring.

Fra vårt hovedstyre har jeg mottatt følgende:

I våre lover står at enhver som betaler den fastsatte kontingent er medlem av foreningen, men som forholdene nu har utviklet seg, må vi henstille til kretsformennene å utvirke at eventuelle formenn og medlemmer innen sanitetsforeningene i deres respektive kretser, som i løpet av krigsårene har vært medlem av Nasjonal Samling, nedlegger sine verv og melder seg ut av Sanitetsforeningen.

Vi håper de medlemmer dette gjelder selv vil forstå at det er best for dem selv å trekke seg tilbake i all stillhet, at deres utmeldelse av foreningen kan skje i all minnelighet og uten at det oppstår uhygge og kjedeligheter.

Vi er takknemlig for å få beskjed om hvilke foreninger denne beslutning kommer til å gjelde.

Meddelelse om eventuelle utmeldelser bedes sendt meg snarest. Likeledes minnes om, at de som ønsker å søke bidrag til søsterlønn må straks, da søknaden må være inne hos Hovedstyret innen 1. juni.

Med hilsen til eder alle.

Norske Kvinners Sanitetsforening

Vest-Agder Krets

Kathrine Selvaag, formann”

Om høsten 1945 ble 16 barn sendt til Sverige ”for å gjøre seg fete”. To kom tilbake allerede samme høst, men 14 var der til neste vår. De kom hjem oppkledd fra topp til tå og vel fornøyde.

De hadde også med presanger til søsken og foreldre.

Nye arbeidsår

Etter forespørsel fra Kommunen i 1946 har foreningen svart, at den vil påta seg å skaffe utstyr til den påtenkte sykestue i den nye gamleheimen. Foreningen har også lovet å støtte økonomisk hvis det blir nødvendig å ansette diakon i bygda.

Her har de satt en betingelse, at den eventuelle diakonen skal være til hjelp for sykepleierne og ikke erstatte en av dem.

Samkom arbeidslag ble stiftet som en underavdeling i 1946 – de ble selvstendig forening i 1974, men etter bare 12 år la de dessverre ned foreningen i 1986.

I 1946 betalte Foreningen en operasjon og sykehusopphold for en tuberkuløs.

I 1946 fikk foreningen gjennom Nasjonalhjelpen 2,5 tonn gaveklær som de fordelte etter beste skjønn.

De pakket i 14 dager og 3400 personer fikk hver sin pakke fordelt på 600 husstander.

En del nattøy og forbindingssaker gikk til Gamleheimen. Småbarntøyet ble lagret og delt ut senere etter behov.

Tuberkulosen blusset dessverre opp igjen i 1948. Skjermbildefotografering ble satt i gang og Foreningen stilte med 7 damer som assistenter hver dag i en uke.

Dette året døde Foreningens første formann Ragna Andersen.

Barneparkering

I 1949 åpnet Sanitetsforeningen sammen med Husmorlaget 2 barneparker, en på Venneslamoen og en på Vikeland. Det viste seg at det var stort behov for disse lekeplassene i bygda.

De to foreningene lønnet personalet, og Kommunen tok seg av vedlikeholdet av lekeplassene. Etter hvert delte de lekeplassene seg i mellom og Sanitetsforeningen drev den på Venneslamoen med "tante" og 2 assistenter til 1964.

Det var mange barn som ble påmeldt på våren, men når sommeren satte inn, dabbet barneantallet av og en ble sittende igjen med et personale en ikke hadde bruk for, men måtte betale for. Derfor ble nedleggelsen en naturlig konsekvens. Tanken om noe positivt for barna ble senere realisert med bygdas første barnehage i slutten av 60 årene.

I de samme årene er det også arrangert "Barnas dag" sammen med Husmorlaget. Det var stor tilslutning til disse arrangementene. Kosekvelder for barn ble arrangert i 1959 – 60 – 61, meget populært.

Flere gjøremål

I 1948 har tre familieforsørgere fått midler til omskolering.

Ved brannen på Kongsgård i 1953 var fire fra Vennesla pasienter der og de mistet alt. De fikk hver kr. 700,-

På bildet ser vi følgende medlemmer fra foreningen som var med i kampen: Bak fra venstre: Mabel Robstad, Anny Pettersen, Inger Kildebo, Else Bjørkås, Ester Schøpp og Tilli Stabel. Foran fra venstre: Edit Gjeruldsen, Kirsten Tobiassen, Lillemor Tønnesen, fru Grønnvold Hansen og Randi Eikeland.

En annen sak som ble gjennomført i begynnelsen 50 årene var gratis ferie for trette husmødre. I 1954, 1955 og 1956 fikk til sammen 26 husmødre en ukes ferieopphold. Statens feriefond dekket det meste av utgiftene, men foreningen ordnet med plass og reise. Også i 60 årene var det flere som nøt godt av dette tilbudet. Men med den nye ferieloven falt dette bort.

Kvinnefotball hadde også sett dagens lys i 1953. Her er fotballaget til Sanitetsforeningen i en kamp mellom Husmorlaget og Sanitetsforeningen på Kvivollen hvor kampen var et av innslagene under en folkefest.

Byggeplaner

I noen år hadde man i foreningen tanker om å bygge eget hus. Fra Hunsfos Fabrikker ble det stilt gratis tomt til disposisjon, men da tegningene og kost-

nadsoverslaget forelå, ble man betenkt over å bruke så mange penger ”på seg selv”, om det enn kunne ha lettet arbeidet.

I tillegg ble man lovet plass til Kontrollstasjonen i Kommunens lokaler. Tanken om eget hus ble i alle fall foreløpig skrinlagt.

I stedet gikk de helhjertet inn for å starte en barnehage. Det første framstøtet ble gjort i 1962. En slik sak må ligge å modnes litt, før en får gjennomslag, men i Sanitetsforeningen jobbet de ufortrødent videre.

Barnehagen

Vennesla Sanitetsforening søkte Vennesla kommune 23/1 1969 om å få disponere kommunens eiendom i Abusdalen som de visste snart ville bli ledig, til sin barnekontroll. De fikk deretter en muntlig henvendelse fra daværende sosisjef W.Fredvald med spørsmål om Sanitetsforeningen ville arbeide for å få en barnehage i bygda.

Behovet var der, men det var en oppgave som var lavt prioritert i Kommunen. Rådmann Anders K. Var støttet tanken og Sanitetsforeningen inn- gikk samarbeid med Kommunen om å etablere en barnehage i Abusdalen.

Navnet ble senere **KLOKKERSTUA BARNEHAGE**.

Ombyggingen ble finansiert av Kommunen og Staten med kr.18.500,- hvor- av statstilskuddet utgjorde kr.6.200,- Inventar og utstyr ble betalt av Sanitetsforeningen med ca. kr.10.000,- pluss en stor egeninnsats med innvendig maling, tilrettelegging og opprusting av uteareal, søm av diverse tekstiler som gardiner, malerforklær, dukkeklær m.m. En del avlagte leker etter egne barn ble også samlet inn pluss alt av tegnepapir som ble gitt av Hunsfos Fabrikker.

Venneslas første barnehage startet for 17 barn. Den høytidlige åpningen fant sted på foreningens 65 årsdag i 1970, men den hadde allerede vært i drift siden skolestart.

Barnehagens første styrer var Signe Hvidegaard Larsen – senere Pedersen. Det første styret besto av Helga Lie, formann – Inger Brita Melling, kasserer og Gunhild Mortensen, kommunens representant.

28/9 1973 henvendte Sanitetsforeningen seg igjen til Formannskapet med anmodning om å få utvide Klokkestua med en daghjemsavdeling. Foreningen hadde allerede hatt kontakt med Vennesla Bygningshåndverkere og arkitekt Røkås. Røkås hadde tegnet et forslag til plassering og rominndeling.

Foreningen hadde sammen med arkitekt Røkås, kommet fram til et eksteri- ør som bevarte stilen på det gamle huset.

Departementet hadde visse krav til interiøret, og Foreningen hadde også erfaring fra den første avdelingen og positive ting de hadde oppservert ved andre institusjoner. Dette ble lagt fram for Arkitekten, som da etter beste evne fikk til en helhet.

Klokkestua Barnehage.

Foreningen hadde på det daværende tidspunkt håpet selv å stå som byggherre. Angående finansieringen regnet Foreningen med å klare egenkapitalen pluss inventaret. Statstilskuddet var den gangen kr. 40.000,- pr. avdeling og sammen med husbanklån dekket det 85% av byggekostnadene. Vennesla Kommune ville ikke overlate tomten til Sanitetsforeningen. Det ble derfor Kommunen som sto som byggherre og eier av huset.

7.februar 1974 kommunestyrevedtak:

”Kommunen er byggherre og Sanitetsforeningen har satt inn en obligasjon i tilbygget på kr.30.000,- Denne er ikke rentebærende og heller ikke avdragspliktig.”

Denne obligasjonen ble satt inn for å dekke egenandelen til Husbanken.

Etter gjennomgåelse av tegningene kontaktet Foreningen barnehagekonsulenten for Sørlandet fru Tora Grude. Hun kom så med sine bemerkninger og hun reiste til Departementets arkitekt med tegningen for videre diskusjon.

Det ble en del korrespondanse mellom de to arkitekter før tegningene var klare for forhåndsgodkjenning. Tegningene måtte nemlig ha forhåndsgodkjenning !!!

Sakens gang om forhåndsgodkjennelse: tegninger, situasjonskart med adkomstveier, kompassretning, hvilke funksjoner bygget skal ha og

Sosialkontorets påtegning med Formannskapetets vedtak sendes Fylkesmannen ved barnehagesekretær fru Maja Danielsen som videresender det til Departementet.

Sendt 2. april 1974 – svar 22. juli 1974.

Etter ferdig utarbeidet finansieringsplan med anleggskostnader, kostnader til løst inventar, utstyr, lekematerialer, driftsbudsjett og kostnader ved opparbeidelse av utelekeplass, kom godkjennelsen 11. desember 1974. Under utelekeplass hører veg, asfalt, gjerde, port, drenering, flytting av masse og bygging av sandkasse på 20 m².

Vinteren var fin og framdriftsplanen gikk helt etter skjema med start siste uke i januar 1975 med kranseleg 7. april. Huset var ferdig som avtalt 2. juli med ferdigbefaring 3. juli- 140 m² – godt funksjonelt med kun 7% trafikkareal.

Barnehagen hadde nå fått en utvidelse med 20 plasser til totalt 37 plasser.

Nybygget ble finansiert slik:

Husbanklån	kr. 228.650,-	
Kompensasjon for moms	” 45.000,-	
Tilskudd fra Staten	” 40.000,-	kr. 313.650,-
Lån fra Sanitetsforeningen	” 30.000,-	
Tilskudd fra Vennesla Kommune	” 10.359,-	
Byggekostnad		kr. 354.000,-

I tillegg kjøpte Sanitetsforeningen inventar og utstyr for kr.87.730,-

Til driften har foreningen yttet utenom en stor egeninnsats ca. kr.15.000,- kontant pr. år utenom barnehagebudsjettet en del år.

De første 5 årene dekket Sanitetsforeningen underskuddet. Fra 1975 ble underskuddet dekket av Kommunen over budsjettet.

I 1989 ble Klokkestua heldagsbarnehage. Barneantallet ble da redusert til 34, 17 barn i 6,5 time – 17 barn i 9,5 time pr. dag.

Etter 22 års drift overtok Vennesla Kommune driften av Klokkestua Barnehage. Kommunen gjorde opp for en del av inventaret og obligasjonen (skadesløsbrevet) ble innløst.

Nye byggeplaner

Endelig skal vi få eget hus!

I samarbeid med Lion's skal vi grave ut kjelleren under nybygget i Klokkestua. Vi inngår leiekontrakt med Kommunen og setter i gang.

Arbeidet ble utført og finansiert av Lion og Sanitetsforeningen i fellesskap. Etter utgraving og flytting av bærevegg, startet arbeidet opp. Lion hadde i sin medlemsmasse fagfolk innen bygg, rørlegging, elektro og byggt teknisk konsultasjon.

Tekstiler, møbler og husgeråd ble innkjøpt.

"Leiligheten" besto av: møterom, kjøkken med hybelkomfyr, oppvaskbenk og oppvaskmaskin, toalettrom med w.c. og håndvask, hver vår bod og en felles bod for diverse og garderobe. Møterommet hadde varme i gulvet pluss pane-lovner.

Vårt første møte under eget tak var 6. september 1983.

8. september 1999 fikk vi brev med oppsigelse fra Kommunen. De ville bruke hele bygget til barnehage. De ville overta bygget før kontrakten utløp, men gjennom forhandlinger kom vi fram til en brukbar løsning angående økonomien.

Ja så er vi husløse igjen!

Vi har i dag våre møter på Venneslastua annen hver onsdag.

Eldreomsorgen

Fotpleien

Fotpleien for eldre og uføre startet opp 15. april 1958 i all beskjedenhet med 3 – 4 dager med behandlinger i året. Behovet økte og i 1975 var Fotpleien åpen en dag hver uke. I dag er Fotpleien åpen hver dag med flere foterapeuter samtidig. Nå har de over 2400 behandlinger i året. En dag i uken foretas behandlingen på Venneslaheimen.

Dette er en velfortjent behandling for velbrukte undersotter. Husk disse er gått og travet på i 70 – 80 år, kanskje de også har hatt litt små sko noen ganger eller slike spisse med høye heler.

Aktivitetskvelder på Venneslaheimen

Fra 1964 og i 10 år framover stilte en håndfull damer opp på Venneslaheimen med aktiviteter til beboerne en kveld hver uke. Tilslutningen var stor og aktivitetene mange. Veving, kopperstikk, ryeknyting, søm, skinnarbeid og andre former for hobbyarbeide. I 1971 gikk man over til å ha denne aktiviteten på formiddagen. Dette passet nok best for beboerne også.

Etter hvert så en hvor viktig dette trivselstiltaket var. Initiativtageren og primus motor for dette arbeidet var Klara Enes og Kommunen ansatte henne i stillingen som arbeidsterapeut. Hun ble først ansatt i halv stilling, men stillingen ble snart utvidet til hel.

Middagsombringelse

26 mai 1975 startet Sanitetsforeningen som første forening, med middagssombringelse til alle pensjonister som ønsket det, i bygda. Middagen ble laget på Venneslaheimens kjøkken. Det ble levert 20 – 25 porsjoner om dagen de 4 første dagene i uka. Hver porsjon kostet kr. 5,- som pensjonistene betalte selv.

Det ble 4 foreninger som samarbeidet om leveringen sammen med Kommunen. Etter hvert ble flere foreninger med i dette arbeidet og da ble det sjeldnere kjøring på hver forening.

Kommunen har senere overtatt leveringen.

Venneslastua

Vennesla Sanitetsforening har vært med i Venneslastua siden startet i 1979.

Sanitetsdamene er også med å stelle og gjøre det trivelig på Venneslastua der eldre og uføre kan få middag, kaffe, vafler og smørbrød til en rimelig pris i koselige omgivelser.

Foreningen stiller med 2 damer 4 uker i året, pluss noen ekstra uker i sommermånedene.

Ved byggingen av det nye Venneslatunet med nytt eldresenter hadde vi en representant i byggekomiteen. Bygget sto ferdig i 1998.

Utdelinger

På grunn av de stadig utbygde trygdeordningene er det heldigvis ikke så mange som trenger direkte støtte fra Foreningen lenger, men hver jul har man likevel delt ut beløp til en glede for noen.

Juleutdelingen har stort sett vært i samråd med helsesøster. Likeledes julepakkene til langtidspasienter fra Vennesla som er på Eeg. I mange år fikk også alle beboerne på Venneslaheimen en blomst til jul.

Vennesla Sanitetsforening får fortsatt enkelte søknader om støtte fra vanskeligstilte familier slik det var vanlig før, men i dag går de fleste slike søknader til sosialkontoret.

For noen få år siden fikk en hjelp til tannprotese.

Legater

Børnehjemmets fond

Sanitetsforeningen fikk i 1975 en henvendelse fra styret for "Børnehjemmets fond" v/ Gunvald Harket. "Børnehjemmets fond" var et fond som har bestått etter at det tidligere barnehjemmet ble nedlagt. Etter statuttene skulle rentene av fondet brukes til beste for trengende familier med barn.

Styret for fondet ville nå at Sanitetsforeningen skulle påta seg å utføre dette arbeidet. Samtidig som Foreningen får råderett over fondet, må avkastningen alltid bli brukt etter statuttene. Børnehjemmets fond var kr. 19.763,12

Marcus Wild jr. gavefond

I 1986 fikk foreningen overført fra Vigeland Brug kr.5060,83.

Tidligere Vigeland Brugs sykekasse, som var opprettet 1885 hadde i 1928 opprettet dette fondet. Dette fondet ble nå overført til Sanitetsforeningen uten statutter.

*Bak fra venstre: Målfrid Andersen, Solveig Iversen, Aslaug Malmbeek og Torhild Reber.
Foran: Helga Lie, Solveig Aabel, Eva Holmen, Orlaug Espeland og Gerd Robstad.*

Bidrag og Gaver

Opp igjennom årene har Sanitetsforeningen fått mye hjelp i form av bidrag og gaver. Foreningen har igjennom mange år fått faste bidrag fra Hunsfos Fabrikker, Vigeland Brug, Vennesla Trygdekasse, Hunsfos Trygdekasse, Vennesla Sparebank, Norsk Wallboard.

Store gaver har kommet fra Hunsfos Fabrikker, Anton Grønningsæter, Anders Jahres humanitære fond, anonym gave i 1954 og en ny anonym gave i 1984 pluss en anselig boksamling som ble solgt. En må i denne forbindelse særlig få trekke fram Hunsfos Fabrikker som har ytet til dels store beløp ved mange anledninger, men heller ikke glemme alle de mindre drypp som stadig har kommet.

Andre inntekter

Foreningens øvrige inntekter kommer vesentlig fra utlodninger, basarer, mannequinoppvisninger, vaffelsalg, salg av maiblomster, julemerker og fastelavnsris.

Gaver som er sendt

Utenom de vanlige fond Saniteten støtter til Revmatismesaken, Kreftsaken og Osteoporosen, har Foreningen sendt bidrag til Nærlandsheimen,

Nerveklinikken, Stråleaksjonen, Lindrende enhet, sykebil og varmtvannsbaseng i Vennesla samt et forskningsprosjekt om benskjørhet i Vest – Agder.

Lion, Husmorlaget og Sanitetsforeningen kjøpte i 2000 en hjertestarter til Vennesla Legesenter.

Sanitetsarbeidet

Gangen i de fleste sakene Foreningen har arbeidet med, har vært at Sanitetsforeningen har sett behovet, satt arbeidet i gang hvorpå Kommunen har overtatt og utvidet etter hvert som tiltaket har vist seg å være nødvendig.

Foreningens formenn

Ragna Andersen	1905 – 1917	
Marie Røskeland	1917 – 1921	
Henny Mørch	1921 – 1930	
Kari Pettersen	1930 – 1934	
Martha Møllestad	1934 – 1935	
Berthe Robstad	1935 – 1936	
Elise Holst Edvin	1936 – 1937	
Henny Mørch	1937 – 1940	
Brita Robstad	1940 – 1945	
Dagny Faret	1945 – 1947	siste halve året overtok Ragnhild Histøl
Brita Robstad	1947 – 1951	
Randi Eikeland	1951 – 1955	
Tonny Meyer- Knutsen	1955 – 1959	
Styret fungerte	1959 – 1960	
Brita Robstad	1960 – 1961	
Anne Lise Holmsen	1961 – 1965	
Klara Enes	1965 – 1977	
Randi Angsund	1977 – 1979	
Gudbjørg Back	1979 – 1981	siste halve året overtok Unni Johansen
Målfrid Andersen	1981 – 1982	
Klara Enes	1982 - 1983	
Helga Lie	1984 - 1990	
Styret fungerte med Målfrid Andersen som kontaktperson	1990 - 1993	
Styret fungerte med Helga Lie som kontaktperson	1993 – 1996	
Ellinor Johansen	1996 – 2000	
Helga Lie	2000 -	

Klara Enes overrekkes Æresmedlemsskapsdiplomet av Solveig Iversen og Gerd Robstad.

Foreningens Æresmedlemmer

Ragna Andersen	1945
Gunhild Lofstad Flø	1945
Marie Andreassen	1945
Signe Olsen	1945
Gustava Haanes	1945
Brita Robstad	1959
Ragnhild Histøl	1975
Lillemor Tønnesen	1975
Arnhild Jensen	1975
Klara Enes	1989
Målfrid Andersen	1995

Klara Enes fikk Æresmerket i gull i 1990

Målfrid Andersen fikk Kommunens Kulturkrus i 2000

Helga Lie fikk H.M. Kongens fortjenestemedalje i gull i 2005

Medlemmer av Kretsstyret.

Brita Robstad	1940
Randi Eikeland	1959
Anne Lise Holmsen	1965
Klara Enes	1970

Kretsformann

Klara Enes 1979 – 1989

Kretsmøte holdt i Vennesla – 1950 – 1956 – 1961 – 1971 – 1975 – 1985

Graut til hverdags og fest!

Av Åse Voreland

Åse Voreland er født og oppvokst på Eikeland i Vennesla og var den eldste av 5 søsken. Gift med Alf Voreland og flyttet til Jeppestøl i 1951. Har 4 barn som alle bor i Vennesla.

Hun er medlem i bondekvinnelaget, og var formann der i 8 år.

Hun var med på å planlegge og starte Venneslastua, og var daglig leder der fra 1978 og i 12 år fram til hun ble pensjonert.

Åse og hennes mann Alf Voreland bor fortsatt på gården på Jeppestøl.

Høstånsgraut! Ja då fer tankane fort og lett tilbake i tia.

Ei sein julkveld satt me rundt bordet heime. Me åt graut. Det var ingenting som uroa stunda, me var trøtte og sulten etter ei stri økt, og me hadde greid det derfor så ubeskrivelig glade og fornøyde. Høyet var i hus.

Etter en lang tung kamp med naturkreftene, tida og sin egen kropp, satt me nå og pusta ut etter seieren. Me nøyd maten og gleda oss over at riva nå skulle henges opp på sin faste plass på låveveggen. Alle høyllassene var trødd for i år i hvert fall, og vår vanlige hverdag skulle igjen begynne å virke.

Noen seie graut er graut, men det er langt fra sant. Graut er jo som alle vet det fyrste me lære og ete og det siste me orker å tygge. Graut er også etter forskernes utsagn den første kjente matretten som blei tilberedt ved koking over åpen ild i et kar. Og då er det vel ikke så rart at me har mange forskjellige varianter og bruksmåter. Kjært barn har som kjent mange navn. Slåttegraut, sendingsgraut, vassgraut, rømmegraut bånegraut og møe, møe fleir. Ja, me kan seie at heile livsløpet er ramma inne frå vogge til grav.

Et eksempel: Sendingsgraut, dette var ein vanlig skikk i min barndom. Den ble kocht av søtmelk og risengryn. Et godt smørøye og sukker og kanel hørte med. Når et nytt barn var født i en familie kom nabokona med ein stor bolle eller fat med varm graut nok til å mette hele familien.

Ein annen variant var grauten i høstånna. Då brukte dei møe kald vassgraut, det var både praktisk og godt i varmen. Slåtten eller høstånna var nok den tyngste og travlaste tida på garden før traktor og alle maskinane kom. Då måtte mennene opp grytidlig for å slå før "dogga gjekk" blant mye anna.

Møe lettvinnt mat måtte være ferdig forberedt. Dette var før kjøleskap og fryseboks var oppfunnen.

Kvinnefolka måtte alle være med på jordet. Breiing, raging, vending, hesjing og kjemming var deres jobb. Då er det kanskje noe lettare å forstå at vassgrauten var en god venn. Den kunne kokes i god tid og brukes i mange dager. Ja, eg har lest at det var ganske vanlig å løfte av skorpa når den blei tørr og kanskje litt mugla og så legge den på igjen som lokk til neste måltid.

Havregraut var også vanlig mat. Den åt dei både varm og kald. Den ble kocht av vann eller både melk og vann. Noen brukte havregraut til frokost, dette var rekna som et sunt måltid for den som skulle komme seg etter utmattelse eller en sykdom. Dette er enda et godt og sunt råd.

Men potetgraut var nok den mest vanlige hverdagsgrauten her hos oss. Av den var der to slag. Potetgraut og stampegraut. Den fyrste likna mye på potetmos, den skulle være lett og luftig. Den blei tykna med hvetemel og spedd med melk. Med et godt "smørøye" og sukkerstrø på var dette et godt måltid. Stampegrauten derimot, som navnet antyder var ganske tykk. For å få den slik brukte dei grovt byggmel som ble stampa sammen med poteter etter at desse var godt kocht. Den skulle være så tykk at den kunne stå aleine på tallerkenen. Den blei svelga ned med sur melk. Den metta ganske godt, og det var nok hensikten. Som oftest var det mange munnar å mette rundt bordet i disse dager. Grauten som blei til overs etter et måltid ble brukt stekt på panne i flese flåt, da til pålegg på brød.

Så til slutt litt om basen blant alle grautane, rome-grauten. Denne var nok absolutt rekna som som festmat, og mange steder hørte den med på bryllupsbordet og andre store samlinger som barnedåp og juleselskap m.m. Det var rekna som en kunst å koke rome-graut. Det var slett ikke alle som følte seg trygge på den kunsten. Derfor var det ofte en konkurranse om å ha den beste oppskriften, og å få den beste kokka når noe skulle feires.

Her er ein oppskrift frå ei gammel kokebok som forteller litt om ritualene:
"Romegraut:

3/4 l sur fløte (feil)

ca. 250 g fint grynmel

2,5 l kokende melk

Salt – sukker

Fløten vispes i gryten og kokes i 10 min. Mel drysses i så det blir en tynn grøt (tages for meget i med en gang får en intet smør), røres med tvære til smøret begynner å komme fram. Smøret tages opp med en sølvskje og holdes varm til grøden er ferdig. Noen gode råd. Det er best å kjøpe tykk

Åse Vøreland bor på Jeppestøl sammen med sin mann Alf.

god kremfløte og la den stå til den blir sur., da det er vanskelig i byene å få kjøpt god rømme. Gryn timer benyttes da en derved lettere får smør av grøten enn om den er kokt av hvetemel. Rømmegrøt er et utmerket middel mot forskjellige mavebesværigheter, men bør da kokes av hvetemel."

Nå vil me takke grauten for følge "I gode og onde dage" like trofast. La oss prøve å føre denne sunde og gode kulturarven videre. Rei dykken en gaud!

Hilsen Åse

Hunsfos Fabrikker i 1920-årene før kubbhaugen blir anlagt. Legg merke til de store stablene med kubb på Moseidmoen.

Taubanen fra Ålefjær til Hunsfos

ved Egil Lie

Egil Lie er født i Lier i 1930. Etter eksamen på N.T.H. arbeidet han på Ranheim Papirfabrikk i Trondheim og Svenska Treforskningsinstitutet i Stockholm. Han kom til Hunsfos Fabrikker i 1962 og arbeidet her til i 1981. Derpå var han ansatt i Norsk Arbeidsgiverforening/Næringslivets Hovedorganisasjon fram til pensjonsalder i 1997. Han var Vennesla Historielags først formann.

Da Otterelvans papirfabrikk ble stiftet i 1873 (Hunsfos Fabrikker fra 1886) var det for å produsere papir av tømmer som ble fløtet i Otra. Rundt århundreskiftet var det årlige tømmerforbruk kommet opp i 35 000 fastkubikkmeter. Dette var utelukkende gran da det i prosessene på Hunsfos ikke kunne brukes annet enn grantømmer helt frem til 1960.

Det viste seg på et tidlig tidspunkt at det ikke lot seg skaffe så store grangmengder i Otra. Dette gjorde at Hunsfos vendte blikket mot Tovdalsvassdraget hvor Fellesfløtningen allerede hadde vært i virksomhet i noen år.

Tømmer ble derfor kjøpt i Tovdalsvassdraget tidlig på 1890 tallet. Dette ble slept med båt til Kristiansand og opp Otra til Kvarstein hvorfra det ble tatt med hest til fabrikk. Fra 1896 tok Setesdalsbanen over fraktingen fra byen og til Hunsfos da bedriften fikk anlagt sidespor med en gang banen ble åpnet.

Det sier seg selv at dette ble et meget dyrt tømmer. Men ledelsen på Hunsfos forsvarer det dyrere tømmer med at kvaliteten på tømmeret fra Tovdalsvassdraget er bedre enn fra Otra.

I årene før den første verdenskrig setter Hunsfos i gang planlegging av den største utbygging i bedriftens historie frem til i dag. Det skal bygges ny cellulosefabrikk (den gamle var nedbrent i 1895), nytt tresliperi og en gigant av en avisapirmaskin. Bedriftens produksjon skulle derfor vesentlig i været, og til dette trengtes vesentlig større tømmermengder.

Det er da bedriften kaster sine øyne på Ålefjær og begynner å planlegge en taubane over heia til Vennesla for å frakte tømmer som er slept inn Ålefjærfjorden.

Ca. 30 mål strandareal kjøpes inn av to grunneiere i Ålefjær. Ole Christiansen Aalefjær får et oppgjør på kr. 552,14 og Salve Syvertsen Aalefjær får kr.1651,54.

Samtidig må det erverves grunn til 5 km. taubanetrace. Den største grunneier her var Vigeland Brug som fikk en erstatning på kr. 3800,-.

Den 23.april 1915 gir "Departementet for de Offentlige Arbeider" tillatelse til bygging og drift av en taubane for et tidsrom av 50 år. Av dette fremgår at Hunsfos Fabrikker ikke hadde konsesjon for å drive taubanen lenger enn til i 1965. Banen skulle for øvrig kun brukes til frakt av tømmer. Bedriften hadde nok opprinnelig hatt planer om å frakte både øvrige råmaterialer og ferdige papirprodukter med banen, men dette ble det altså ikke noe av. Likeledes skriver Departementet at ved frakting av noe annet vil bedriften bli ilagt en bot på kr. 5000,- og i gjentakelsestilfelle vil tillatelsen bortfalle og taubanen må nedlegges.

Bakgrunnen for den siste passus er nok innsigelsene fra Jernbanen som mente at den hadde rett på godsmengdene til og fra Hunsfos. Dette er nok årsaken til at bedriften i den samme konsesjon blir pålagt å garantere Jernbanen en fraktmengde på minst 30 000 tonn pr. år fra 1. januar 1917.

For øvrig var det meget strengt med at banen ikke måtte brukes til persontransport. Denne regel ble nok brutt mer enn en gang, og så sent som i 1955 skriver statsråd Kolbjørn Varmann til bedriften: "Departementet finner grunn

Kapplanlegget med taubane i Ålefjær etter at ny spisebrakke ble bygd.

Vogner med kubb på vei over heia.

til alvorlig å innskjerpe at taubaner som er konsesjonert utelukkende for gods-transport ikke må brukes til personbefordring.”

5 km. taubane med kjerrat og kappanlegg i Ålefjær og mottaksanlegg med en stor kran på Moseidmoen i Vennesla bygges i årene 1916-1917. Det hele leveres av firma Adolf Bleichert & Co. i Leipzig i Tyskland for i overkant av 250 000 kroner.

I tilbudet spesifiserer leverandøren kapasiteten på hele anlegget til 25 tonn slipetømmer pr.time. Dette skal oppnås ved at hver vogn skal ta i overkant av 0,5 m3 samt at 76 vogner skal kunne sendes over til Hunsfos hver time. Det betyr at det skal gå en vogn hvert 46. sekund med en avstand mellom vognene på 118 meter.

Vognene var til å begynne med laget for 2,4 meters kubb. I 1936 ble disse vognene byttet ut med vogner tilpasset sliperikubben på 1,2 m.

For å bære den 5 km lange banen monteres 52 bukker av forskjellig høyde avhengig av terrenget. Frem til 1926 var bukkene laget av tre, men måtte da byttes ut med stålmaster på grunn av råteskader.

Etter igangkjøring i 1917 blir det en lengre diskusjon mellom Hunsfos og leverandøren om den nødvendige mannskapsstyrke for å kjøre anlegget. Hunsfos hevder at det er nødvendig med 24 mann pr. skift (i Vennesla og Åle-

Noen av de ansatte i Ålefjær i 1944. Fra v.: Bent Ravnevand, Ånen Olsen, Bernt Holum, Kristoffer Hæstad, Gudmund Neset, Johan Nordal, Martin Ellingsen, Olav Neset, Knut Persen.

fjær) for å oppnå rimelig produksjon, mens leverandøren hevder at man burde greie seg med 17. Da mener leverandøren at det skulle være nok med 9 mann i Ålefjær, hvilket aldri ble oppnådd da det også i senere år var normalt med 12 mann pr. skift i Ålefjær ved full kjøring (full kjøring tilsa etter hvert en basisproduksjon på 500 vogner pr. skift i den akkorden som kom til å gjelde). Fra 1951 ble det også en avløser pr. skift slik at normal kjøring på 2 skift i Ålefjær beskjeftiget 26 mann. Dessuten hadde bedriften en fast formann i Ålefjær.

I diskusjonen i 1917-1918 hevder leverandøren at Hunsfos lønner arbeidere i Ålefjær for dårlig og at dette er en av årsakene til at man ikke oppnår forventet kapasitet.

Leverandøren skriver ”saavidt vi vet er lønnen kr. 7,- til kr. 7,50 pr. dag. For den betaling faar De ikke arbeidere til at utføre det intense arbeide som er nødvendig ved en taugbane. Arbeidere ved en taugbane kan jo ikke under hele arbeidstiden forlate sin plads, og maa uavbrudt holde vognerne i gang”.

Det var nok også ganske kummerlige forhold for arbeidsstokken. Den gamle brakka hadde et spiserom på ca. 3 ganger 5 meter, drikkevann ble hentet fra en kilde oppe i dalen og eneste vaskemulighet var en bekk som gikk gjennom tomta. Toalett var en to-seters utedo. Fra 1953 ble disse forhold radikalt forbedret med ny spisebrakke.

Fra 1917. Taubanestasjonen på Moseidmoen. Fra v.: Søren Sørensen, Sigurd Neset, Martin Ellingsen, Herman Jørgensen, Godtfred Neset, Edvin Isaksen, Alf Berntsen, John Lian, ukjent.

Taubaneanlegget skulle kjøres i sommerhalvåret så lenge det var isfritt i Ålefjær. Inntil 1936 ble tømmeret mellomlagret på Moseidmoen som tjente som bufferkapasitet om vinteren når Otra var islagt. Den store tomten på Moseidmoen, hvor bl.a. CG – Glass ligger i dag, var innkjøpt av Hunsfos Fabrikker av Åse Moseid rett før første verdenskrig.

Denne mellomlagringen på Moseidmoen var også veldig arbeidskrevende. Av ovennevnte tall fremgår at det i sommerhalvåret arbeidet 12 mann i Ålefjær og 12 mann på Moseidmoen pr. skift. Kubben ble tatt i mot, lagt stropper rundt, brakt ut på tømmerstablene og lagret der til de skulle tas tilbake om vinteren. Om vinteren var det så et svare strev å få buntene løs igjen på grunn av is og snø. Det var glatt på de høye tømmerstablene hvor mannskapet måtte balansere når de skulle henge stroppene på krankroken som var første operasjon for å få tømmeret til kappanlegget. Hvor mange mann det jobbet på Moseidmoen vinterstid vites ikke.

Men etter 20 års drift bestemte man seg for å anlegge den store kubbhaugen inne på Hunsøya. En stor conveyor (kranttårn med transportbane som fordelte og samlet kubben) ble bygd, og dette var nok en stor rasjonalisering. Kubbhaugen kunne romme inntil ca. 50 000 m³ tømmer, og det var heller ikke vinterstid noen enkel affære å få kubben ut av haugen. Det hendte at man måtte

Kubbhaugen på Hunsfos er som et lite fjell.

bruke dynamitt for å få løsnet på kubben. Denne haugen var som et lite fjell og dominerte synsinntrykket fullstendig når man kjørte inn til fabrikkens helt til taubanen ble nedlagt i 1964.

I vinterhalvåret var arbeidsstokken i Ålefjær opptatt med vedlikeholdsarbeid. Den vanskeligste vedlikeholdsjobben var å skifte bærekabler.

Kabelen var 250 meter lang og 38 millimeter i diameter. På Dalane var det en stor bygning med lodd for å stramme bærekablene. Loddene besto av kasser med flere tonn med stein. Når en kabel skulle skiftes, måtte man lempe ut strammeloddene og fire ned kabelen på marka for reparasjon eller total utskifting. Dette arbeid krevde meget stor nøyaktighet og forskrifter måtte følges. Denne jobben hadde Bent Ravnevand ansvaret for i mange år.

Det er mange kjente Ålefjær- og Venneslafolk som har hatt sitt arbeid på taubanen.

Som et eksempel refereres mannskapslista fra 1950:

Sverre Kostøl, Oskar Karlsen, Søren Paulsen, Wilhelm Kostøl, Bjarne Lømsland, Knut Peersen, Ole Holum, Edv. Skovly, Thorvald Olsen, Bernt Holum, Kristoffer Hestad, Thomas Olsen, Andreas Holbek, Otto Olsen, Alfred Aanensen, Sven Aalefjær, Aleks Bjelle, Arthur Bjelle, Herman Skådane,

Det kunne være en tøff jobb i kubbhaugen vinterstid. Fra v.: Gustav Bakken, Magne Sundstøl, Bjarne Friberg, Leif Østrem.

Tønnes Suvatten, Albert Eidet, Aanen Einerhaven, Peder Aasen, Anton Bergersen og Thorvald Ravnevang.

Under planleggingen av anlegget i Ålefjær kom det protester fra Kristiansand Havn som var engstelige for å miste trafikk til og fra Hunsfos over Havna.

Opp gjennom alle år var det visse gnisninger mellom Hunsfos / Ålefjær på den ene side og Havna / Havnearbeiderne i Kristiansand på den annen side. Etter hvert som bedriften tok inn importert kubb i fra Finland og Russland (i første rekke), ble det mange forhandlinger om hvilke rettigheter havnearbeiderne i Kristiansand hadde for å delta i lossing av kubb-båtene som kom inn til Ålefjær.

Etter hvert var det ikke minst dette importerte tømmeret som dominerte tømmermengdene som ble fraktet over med taubanen. Kubben ble losset i sjøen og lagt innenfor lenser og bommer. Det var ikke så få tømmerstokker som slapp ut gjennom lensene og ble liggende å drive i Ålefjærfjorden. Tenk på hvilken fare dette ville vært i dag med den store trafikken av småbåter i stor fart.

Kubb-båtene førte med seg mye trafikk og liv og røre i Ålefjær, og personer som sitter inne med frisk erindring om episoder av forskjellig art, oppfordres til å skrive litt om dette.

Det ble etter hvert stor trafikk med båter med kubb til Ålefjær.

Som vi forstår var driften av taubanen både arbeidskrevende og vedlikeholdsmessig dyr. Da Hunsfos Fabrikker sto overfor store utfordringer etter at gullalderen etter den annen verdenskrig var slutt omkring 1960, måtte bedriften se på mulighetene for kostnadsbesparelser. Dette ble ikke minst aktualisert da bedriften i 1962 gikk på sitt første underskudd siden 1937. Hovedårsaken til bedriftens problemer lå først og fremst i de sterkt økende timelønninger samtidig med nedgang i papirprisene på grunn av stor konkurranse fra nye store papirfabrikker ikke minst i Sverige og Finland.

Bedriften bygger derfor om hele sitt tømmermottak med ny tømmertomt, stor kran og nytt renseri som står ferdig i 1963 /1964. Parallelt med dette legges driften av taubanen ned og den store kubbhaugen på Hunsfos avvikles. Lastebiltransporten overtar, og de ansatte i Ålefjær overføres til jobber i fabrikk.

Over 45 års stor aktivitet med kapping av tømmer og drift av taubane i Ålefjær er plutselig en saga blott. Virksomheten reduseres til å ta i mot tømmer fra båter og slep for å laste dette opp på lastebiler som nå tar turen over heia til Vennesla. Normann Urdal og senere sønnen Nils overtar transporten sammen med en to-tre ansatte.

Taubanen er nedlagt, og vi ser her den spede begynnelsen på lastebiltransporten over heia.

Hus med kappanlegg i Ålefjær rives, og taubane med master fjernes (for øvrig en ganske omfattende sak med de 52 mastene over hele heia med strammestasjoner og sikkerhetsnett over trafikkerte plasser). Ålefjær ble ganske straks en relativt stille plass. Ikke nok med at taubanedriften opphørte, men bare noen år før, hadde også riksveien blitt lagt utenom Ålefjær da den nye Varoddbroa kom i 1956.

Jeg håper at noen som fremdeles husker hvordan liv og røre artet seg i Ålefjær i disse hektiske 45 år med taubanedrift, kunne skrive litt og dele disse opplevelsene med oss andre som ikke fik være med å oppleve dette.

Vennesla – fra ”u-land” til industrikommune

av Kåre Nordhagen og Olav K. Eivindson

Om forfatterne:

Kåre Nordhagen, født 3. april 1922 i Vennesla.

Læregutt i el-faget i 1938

Hunsfos fabrikker 2 år

Koestøls elektriske forretning 3 år

Kristiansand tekniske aftenskole 3 år

Skipselektriker

Oslo tekniske skole, driftsteknisk linje

NKI skolen, ingeniør el. linje

Hunsfos Fabrikker el. avdeling

Formann i 8 år

Ingeniør i 20 år

Elektrosjef i 9 år

Olav K. Eivindson, født i 1926

Læregutt i elektrikerfaget fra 1941

Elektromontør fra 1945 til 1948

Utdannet elektroingeniør i 1951

Autorisert el-installatør fra 1952

Medlem i representantskap og styre i

Vest-Ager Energiverk i 14 år

Styreformann i VAE i 6 år

Det er ofte sagt at det er tilfeldighetene som bestemmer når det gjelder utviklingen av et samfunn. Vennesla er ingen unntak i så måte. La oss ta et tilbakeblikk.

Vennesla etter siste istid

For ca. 10000 år siden forandret Otra sitt leie – elveløp - ved Kilefjorden, - fra å renne ned gjennom Hægeland, Øvrebø – gjennom Songdalen – til sjøen, - over til det nåværende elevløp som går gjennom Vennesla – Torridalen – ut i sjøen. Denne ”tilfeldigheten” dannet senere grunnlaget for store deler av virksomhetene i vårt dalføre.

Vennesla i folkevandringstiden

La oss se litt videre på vår forhistorie, - for eksempel ved å gå tilbake til folkevandringstiden. Fra den første tiden av vår tidsregning – hører vi om at det bodde folk langs Otra, og at det var etablerte fastboende samfunn langs Otra. Utgravinger har vist at på Augland – nedenfor Mosby, var det store aktiviteter – bl. a. med ”fabrikasjon” av leirgods.

På Ravnås og Kvarstein er det funnet gjenstander etter folk som har bodd og levd der i tidligere tider. I området ved Støa på Vennesla - er det gravet ut boplasser som viser at folk hadde etablert seg ved Venneslafjorden.

Alle ting tyder på at elva Otra har vært en viktig faktor i dagliglivet for våre forfedre. En må anta at det gjaldt både som ferdsel vei – og muligheter for fiske. Etter hvert ble også tømmertransporten og sagbruks drift av stor betydning.

Et ”sprang” fram til årene – fra 1600 – og utover

Omkring år 1610 – antar Stein Tveide i sin historieskriving – at det var ca. 100 personer som levde i Vennesla. En befolkning som hovedsakelig levde av jord og skogbruk. Etter år 1650 ble det økning i folketallet, - bl. a. kom det en del ”fagfolk” til bygda, - sagbruksarbeidere, håndverkere o.a. som slo seg ned i sognet.

Vennesla var fortsatt et innestengt samfunn- med bare en vei – rideveien som ble kalt Fjellmannsveien. Beliggenheten i et trangt dalføre, med fjell og daler, og en elv som delte bygda – gjorde samferdsel vanskelig og tungvint. Fram til 1830 åra – var det bare en enkel ridevei gjennom sognet. Veien ble kalt Fjellmannsveien, - da den bl. a. ble benyttet av folk som kom fra bygdene – nord for Vennesla.

For å gi eksempler på en del av veistrekningen

La oss starte oppe i Iveland. Når folk kom nedover til Iveland sogn, - måtte de over Skaiåheia, forbi Mykland. over Telhaugane, ned til Kuastøl, (hvor det var laget trapp i fjellet ned fra Telhaugane), - ut Kuadalen, forbi området ved den nåv. Skytebane – ut til Grovane. Fra Grovane, gikk rideveien nedover – forbi Ludeflaten, Brudefjell – (som ligger nord for kirken) – forbi Vennesla kirke, over Pyntebakken, - (som ligger syd for kirken).

Brudfjell og Pyntebakken – var stedene hvor brudene stoppet for å pyntet seg - før de skulle gå inn i kirken – når de skulle gifte seg.

Syd for Pyntebakken ligger Kvarsteinsmyr, - som etter ”soga” - var midten av Vennesla – den gangen Vennesla ble delt mellom bonden på Kvarstein, - og bonden på Omdal.

Det var vanlig med ”grensegang” i gamle dager – dvs. at grunneiere ble enig om å sette grensen der de møttes – når begge parter startet i solrenningen fra hver sin gård – og gikk mot hverandre. Derav ble stedet der de møttes kalt Kvarsteinsmyr, - som gjelder den dag i dag. (Gamle lensmann Robstad fortalte at bonden på Omdal ”tjuvstartet” litt før solrenning, - slik at midten av Vennesla kom litt lenger mot syd – enn den skulle vært).

Vi fortsett videre langs rideveien – ut gjennom Venneslamoen, - gjennom tett skog, fram til Kilane, over heia ved Tvangsdalen, ned til Vikelandsmoen, ut Naudeskaret, forbi Holemyr, ut Kvarstein, over Sagedalen, ned til fergestedet ved Saga.

Første kjørevei i Vennesla

Den første kjøreveien i Vennesla ble bygget i årene 1827 – 28. Men fortsatt var folk avhengig av å ta ferge mellom Saga og Mosby når de skulle til ”byen”.

Den første brua mellom Mosby og Vennesla ble bygget i årene 1887 – 88. Det var en fagverks bru i stålkonstruksjon, - som var i bruk fram til 1969, - da det kom ny bru – som nå brukes. Det må nevnes – at vinterstid – når isen lå på elva, var det vanlig å bruke isen som ”byvei”.

Nye tider for Vennesla – industri til bygda

Når vi har beskrevet de vanskelige forholdene i – og omkring Vennesla sogns, - beliggenhet og samferdsel muligheter, - er det for og vise til at det var nærmest et ”mirakel” at det kom større industri til Vennesla omkring 1875. Vi viser da til etablering av Otterelvans Papirfabrik på Hunsøya.

Otterelvans Papirfabrik

I siste halvdel av 1880 åra var det økonomisk oppgang i store deler av verden, - og etterspørsel etter papir var økende. I Norge ble det bygget papirfabrikker på steder hvor det var fossefall – som kunne gi drivkraft til papirmaskinene. Elektrisiteten var ikke tatt i bruk på den tiden, så nye fabrikker måtte få sin drivkraft direkte fra vannturbiner som ble plassert i fossefallene.

Omkring 1870 ble det dannet et selskap i Christiansand som ville etablere papirfabrikk, og de valgte Vennesla som byggested. Dvs. at det var Otra – med sine fosser, Hunsfos og Helvedesfos som var interessant – i første omgang.

Etter en del forundersøkelse ble vannfallet – vest for Hunsøya, - kalt Småfossane - valgt, og en ny papirfabrikk bygget. Fabrikken ble kalt Otterelvans Papirfabrik, og årstallet var 1875.

Den ”nye” papirfabrikken

Som nevnt – ble fabrikken lagt langs elva – ved Småfossane. Når en ser på de gamle tegningene av bedriften, - ser en tydelig at det var helt nødvendig å ligge ved et vassdrag, - med fossefallene. For det første – for å få drivkraft til maskinene. Og for det andre – for transport av tømmer fram til fabrikken.

Hvordan så ”den nye” fabrikken ut i 1875? Når en ser på de gamle tegningene av fabrikken, - ser vi at den har en logisk oppbygging langs elva. For å

Hunsfos Fabrikker 1887.

begynne ovenfra – dvs. fra nord, - ser vi at bedriften hadde starter med etablering av vannveiene fram til fabrikk. Det ble bygd stemmer/ demninger av stein og treverk, - i det området som kalles Stemmane - for vannføring til turbinene, og vann til tømmerdriften.

I rekke og rad kom så følgende bygninger:

Turbinhus, Tresliperi, Sagbruk, Hollendersal, Blegeri, Limkoger, Turbinhus (igjen), Maskinsal, Kludesal, Dampkjelehus, Kludekokeri, Gasverk, Kulbod, Pakkebod, Stald, Lade, Smie og verksted, Sirkelsag, Kontor, Mesterbolig, Bestyrerbolig, Arbeiderboliger, Vedskur, og Bryggerhus.

Drivkraften for fabrikk

Som nevnt – var det vannkraft – produsert med turbiner – som dannet grunnlaget for at det i det hele tatt kom en papirfabrikk på Hunsøya.

I mange år – ble kraften tatt ut fra turbinene, - og overført direkte til maskinene, eller det ble brukt reim overføringer – med tilhørende mellomaksler og reim skiver. I 1910 var det installer vannturbiner med en samlet effekt på 3000 HK.

Rester fra svunne tider, gamle turbiner og løpehjul.

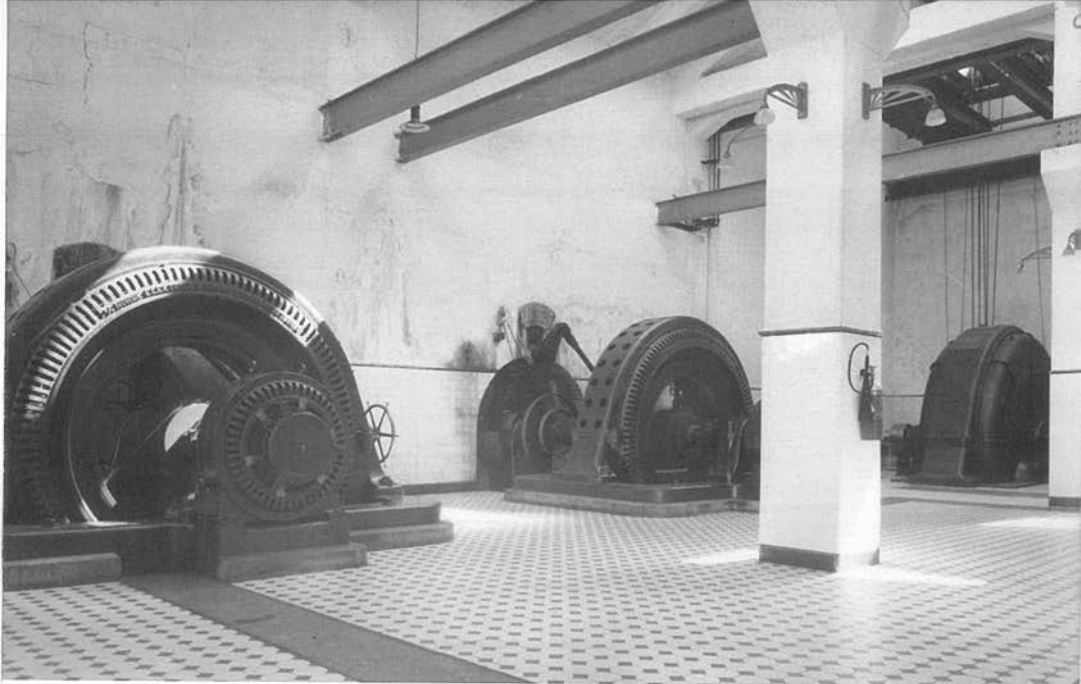
Elektrisiteten kom først i bruk for industrien i slutten av 1800 – og for fullt i første delen av 1900 tallet. Dette la grunnlaget for ”storhetstiden” - for den bedriften som var blitt til Hunsfos Fabrikker.

Elektrisiteten blir tatt i bruk på Hunsfos

Den første ”lysmaskinen” ble installert – og tatt i bruk på Hunsfos i 1887. Det var en lysmaskin/generator på 150 Hektowatt, (15 HK) fra Frognerkilen Mek. verksted. Generatoren produserte likestrøm med 110 Volt spenning. Strømmen ble brukt til belysning i fabrikken, - for 500 Watt buelamper med kullstifter og 50 Watt kulltrådlamper. Tidligere var det brukt parafinlamper til belysning i fabrikken.

Enda en ny ”lysmaskin”

I 1910 ble det installert ytterlig en ” vanndrevet” lysmaskin på Hunsfos. Det var et mer moderne aggregat på 67 kW, - 220 V. spenning, 50 Hz. Dette anlegget gjorde det mulig å benytte glødelamper/metalltrådlamper til belysning.

Hunsfos gamle kraftstasjon med maskiner fra 1916 og 1926.

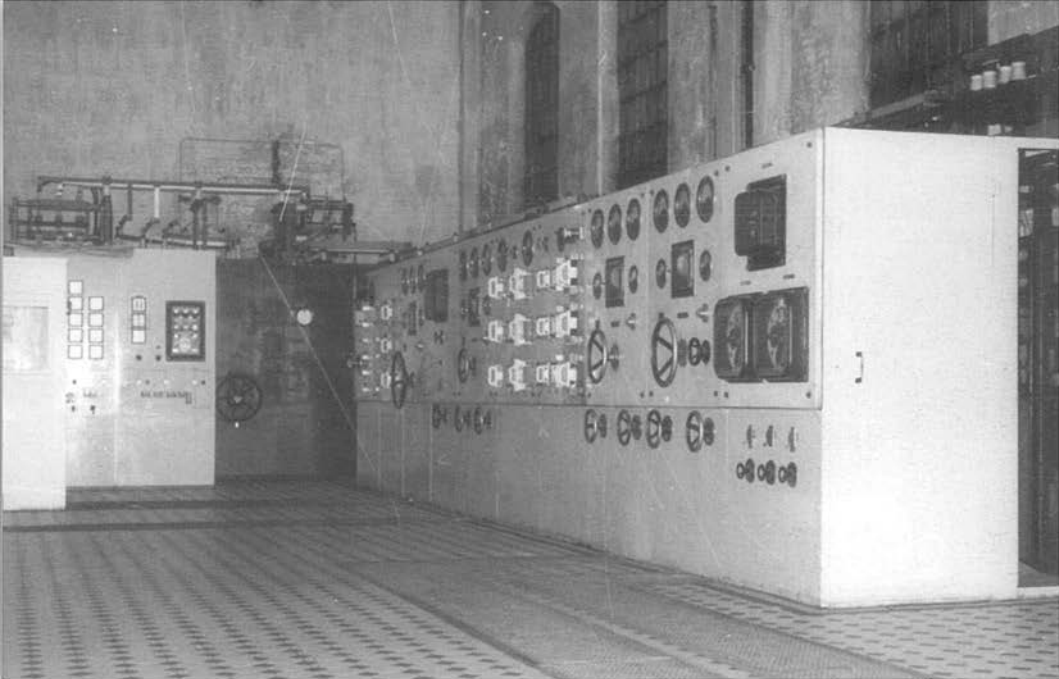
Ekspansjon – overgang til elektrisk drift

I 1916 foregikk det en stor utbygging på Hunsfos. En ny avispapirmaskin – PM 3 ble installert, - samtidig som det ble bygget nytt tresliperi og cellulosefabrikk. I denne forbindelse ble det også bygget ny kraftstasjon – med to generatorer, på henholdsvis 850 og 1500 kW, for en spenning på 3 x 500 Volt.

Men elektrifiseringen stoppet ikke med dette. I 1918 ble kraftstasjonen utvidet med en generator på 1500 kW. Og ikke nok med dette. I 1926 bygget de like godt ut kraftstasjonen med ytterlig en generator på 4500 kW. Og i 1936 ble fossefallet øket opp til en fallhøyde på 13,8 m.

Målinger viste at fossen kunne gi vannkraft som svarte til 100 kW – for hver kubikkmeter vannføring pr. sekund. Dvs. at ved en vannføring på 68 m³/s. ble det produsert 6800 kW.

Vi stopper foreløpig her når det gjelder historien om kraftutbyggingen. Men det er klart – at det var det store verdier å hente ut av vannet fra Otra. Uten denne vann-kraften ville det ikke vært noen papirfabrikk på Hunsøya.

Elektrotavler i den gamle kraftstasjonen.

Tilbake til årstallet 1800 og begynnelsen 1900 tallet

Så var det "tilfeldighetene" igjen.

Hvis ikke planene om bygging av Otterelvens Papirfabrikk hadde "duknet opp" i 1870 årende, - men f. eks. først 25 år senere – ville fabrikkens sannsynligvis aldri ha blitt bygget i Vennesla.

Da hadde kraftutbyggingen kommet så langt at strømmen kunne overføres mange mil fra kraftstasjonen.

Det vil igjen si at "interessent selskapet" kunne ha bygget en kraftstasjon på Hunsøya, - overført kraften til kysten, og lagt fabrikkens ved Kristiansand, - eller et annet passende sted ved kysten.

Et annerledes Vennesla – uten industri

Vennesla uten Hunsfos Fabrikker – kunne ha betydd at kommunen ville fortsatt ha vært en vanlig innlandskommune, - med skog og jordbruk som viktigste næringsvei, med noe sagbruksvirksomhet og tømmerfløting etc. tillegg. Vi kan fortsatt se at en del av våre nabo kommuner – strever med å trekke til seg folk og nye næringsvirksomheter, i mangel av industri etableringer.

Den siste av de gamle maskinene som fortsatt er i drift. Fra venstre står forfatterne Olav K. Eivindson og Kåre Nordhagen. Alf Hodnemyr til høyre.

Vår kulturarv

Vi er nå inne i slutten av en periode hvor "vannkraft eventyret" i Småfossane, fra 1875, - fram til 1926 kan blir historie. En del maskiner og utstyr fra "tidligere tider" er demontert og fjernet, - men det står fortsatt igjen et bygg med turbiner, aggregater, og elektrisk utstyr i det som var "den gamle kraftstasjonen" på Hunsfos. Der kan en vise dagens befolkning - og våre etterkommer - hva som var grunnlaget for av Vennesla ble en industri kommune.

Det er nå opp til eierne av "den gamle" kraftstasjonen, - våre myndigheter, - og alle kultur interesserte mennesker i Vennesla - i sammen - å ta vare på denne viktige delen av vår kulturarv.

He dykken klykken heime 'os dykken?

Historielagets dialektspalte redigert av Olav Jortveit.

Den tolvte dialektspalta tek for seg ord på *u* og *v*.

U- er ei mykje brukt forstaving som gjev ordet ho er sett saman med, eit motsett og ofte negativt innhald. Mange av orda her høyrer til denne kategorien.

Ordliste for Vennesla-målet (framhald).

Utdrag på bokstavane *u* og *v*.

Forkortingar:

s = substantiv, v = verb, adj = adjektiv, adv = adverb, prep = preposisjon, m = maskulinum (hankjønn), f = femininum (hokjønn), n = nøytrum (inkjekjønn), sg = singularis (eintal), pl = pluralis (fleirtal), nyn = nynorsk, bm = bokmål, da = dansk, sv = svensk, eng = engelsk, ty = tysk, fr = fransk, nl = nederlandsk, lat = latinsk, gr = gresk, germ = germansk, norr = norrønt (gammalnorsk), ang = angelsaksisk, Aasen = Ivar Aasen, Ross = Hans Ross.

Ordformer som er merkte med *, er sannsynlege former som ein ikkje har funne i skriftlege kjelder, men som forskarane har rekonstruert på grunnlag av inngåande kunnskap om strukturen i vedkomande oldtidsspråk.

Staving som har hovudtrykket i eit ord, er understrekt. Ord av norsk opphav har som regel trykk på fyrste stavinga.

ubåodeli (adj) – som ikkje kan bötast el. gjerast god igjen, uoppretteleg, uboteleg (Aasen: ubotleg og ubötande, norr: ubøtiligr, da: ubodelig). *Døme:* Me må pass' åss så me ikkje jårr ubåodeli ska'e på naturen!

udjårt (adj) – forheksa, fortrolla; ergeleg, harmeleg, forbaska; utgjord. *Døme:* "D'æ som udjårt! – Nå he æ gløymt nyglane te hytta heime ijæn!"

udfærrbi (prep og adv) – utanfor; utomhus, utandørs.

Døme: Jåon fekk ein svær aure på fluestånga udfærrbi Nesådden.
”Hær stænne ein gudonge udfærrbi. Han ska spør dæ om noe, sei’
’an”.

udløe (s,f) – løe i utmark (Aasen: Utløda).

Døme: Dei elste udløane va jønne ståkkebygde, og dei setta
dei opp innmæ gåoe slåttemyre.

udsjagle (s,m) – heieslått, utkantslått (skjekel = hjørne, snipp, utkant, Aasen:
Utsjekel, norr: skekill, Ross: Utskjegle(Agder)).

Døme: Te slott slåo dei alle udsjeglane, Dei fekk litt høy dær
au.

udvårtes (adj og adv) – som vender ut, utvendes, utvendig, utvertes, utvortes
(Aasen: utverdes, da: udvortes, sv: utvärtes, ty: auswärts,
eng: outward, gammal da: udvertes).

Døme: Udvårtes ser ’an fin ud, mæn håssen æ ’an innvårtes
tru? Dænna medesinen bruge me udvårtes.

Frå lågtysk ’útwordes’ = som vender ut mot.

*Rotvokalen i endingsorda ’-vertes’ (nyn.), ’-vertes’ (gl.da.) og ’-
vårtes’ (sv.) finn me att i det norr. ’utanverdr’ (subst. og adj.) som
tyder ’ytte’; ’som er ytst’.*

*Endingsorda tyder ’som vender mot’, og me finn dei igjen i ord
som ’sjøverts’, ’landverts’ (Jfr. ty ’seewärts’, ’meerwärts’, ’vor-
wärts’ og eng ’seaward’, ’landward’, ’homewards’, ’forwards’).*

ufærrbedârli (adj) – som det ikkje er von om å betre, som ikkje vil eller kan
betre seg (bm: uforbederlig).

Døme: Hans æ ein ufærrbedârli ongar og spelemann.

*Verbet ’forbedre’ (bm) ligg til grunn for dette adjektivet. Verb med
forstavinga ’for-’ har som regel lågtysk opphav.*

ufårrdrageli (adj) – utåleleg, svært plagsam, som ikkje er til å halde ut, ufordrageleg (bm: ufordragelig).

Døme: "Du æ så ufårrdrageli nå du seie sånn no' at æ fære løst te å smelle te dæ!"

Ordet er laga av verbet 'fordrage' (= tåle, like, halde ut).

uhamskeli (adj) – om reiskap, utstyr eller hjelpemiddel som er vanskelege å handtere eller meistre, uhandterleg, ulagleg (Aasen: uhandsleg el. uhandtleg).

Døme: "Dænna motorsaga æ fæl og uhamskeli. Fårr de fyste æ 'o altfårr tong, og så æ 'o fårrfærdeli vonn å starte au!"

'Uhamskeli' er truleg ei forvansking av 'uhandsleg'. Det er vel sett saman av element frå ulike adjektiv, - kanskje frå desse tri: 'uhandsleg', 'uhamslæg' (= sjusket, uhøveleg) og 'vanskeleg' (= vriden, vrang).

uhårveli (adv og adj) – veldig, umåteleg, svært stor, uhorveleg (Aasen: uhorveleg, Ross: uhårvelege (Agder)).

Døme: "Meine du d'æ så uhårveli langt å gå før me kjæme fram?"

Me fekk none uhårvelie mængde mæ snø dænn vintåren.

Ordet kjem av eit verb 'horve' (norr: 'horfa') som tyder 'gå i ei viss lei', 'falle på plass', 'kome til ro'. Til dette høyrer substantivet 'horv' med tydingar som 'god og rett skikk og orden', 'passe-lighet'.

'Horve' og 'horv' fortel altså om tilpassing og innordning medan 'uhorveli' uttrykker det motsette – om forhold som nær sagt tek av utan meining og kontroll.

ujæve (s,f) – ukjøre, rå og simpel person, ugjæve (Aasen: Ugjæva).

Døme: "Ei sånn ujæve skoll' en bare se å få potta inn!"

Ordet heng saman med adjektivet 'gjæv' (norr: 'gæfr') og verbet 'gie' (norr: 'gefa'). 'Gjæv' fortel såleis om ein person som syner storsinn ved at han er gjevsmild og samstundes har evne til å

take mot gâver på ein grei måte.

Ei 'ujæve' har motsette kvalitetar.

Både 'ujæve' – og 'ujåo' og 'ukjøre' som fylgjer nedanfor, skal lesast med tostavings tonelag.

ujåo (s,n) – fælsleg lyd, stygt vræl, uhyggeleg rop, uljod el. ulyd (Aasen: uljod, norr : uhljóð, sv: oljud).

Døme: "Æ hørte et langt og nifst ujåo inne frå skauen. Så blei alt stille".

Ordet seier oss at norr. 'hljóð' og 'uhljóð' var levande i daglegta-
len hos oss i gammal tid. I dag er 'jåo' el. 'ujåo' nok helst nytta
for å skildre uvanlege, uventa eller nifse rop og lydar ute frå
skogen og andre einsame naturområde. Dei har såleis ei meir inn-
snevra og spesiell tyding enn før, 'Lyd' og 'ulyd' har teke over
den generelle tydingsrolla (Jfr. 'jåo' i årsskriftet for 1998).

ukjøre (s,f) – usømeleg, rå og vordlaus person, ugagnsmenneske (Aasen: Ukjura).

Døme: "Håll dæ vekke frå Konrad, guden min, han æ ei fæl
ukjøre".

*Ordet er i slekt med 'kjuring' som er nemning for 'gjætar' i
Vennesla frå gammalt av. 'Kjuring' er eit dialektord som høyrer
heime i Agder og Ryfylke. 'Hjuring' (utt. "juring") er ei meir all-
menn form som også er godkjend skriftform*

*Nyn. 'hyrding', da. 'hyrde', sv. 'herde' og eng 'herd' kjem av
same rot som 'kjuring' Eit germ. substantiv *herdo (= 'dyre-
flokk') ligg til grunn for desse nemningane.*

Jfr elles adjektivet 'ukjuren'.

ulagli (adj) – som ikkje passar, uhøveleg, lite brukande (Aasen: ulagleg).

Døme: Du kjæme på ei ulagli ti. Me skolle just te å legg' åss".
"Dænn trøya æ nå litt ulagli te dæ. Du bli seanes så hængslete
ud".

uleven (s,n) – bråk, dårleg forhold, "vondt blod".

Døme: De he allti vore møe uleven mellom dei tåo fameliane.
"Æ vi' 'kje ha no' uleven mæ Jåon. Han he vore grei færr min
del".

- ulili (adj)** – som er til å skjemmast over, flaut; usympatisk, upassande, ulikleg (Aasen: ulikleg, norr: ulikligr).
Døme: ”D’æ så ulilli å gå inn te dei fine fålkane. Æ he så stygge klæe på mæ!”
 ”De va så ulilli at æ fekk sagt de dærre te ’o. - Æ trege så!”
 ”Du æ så ulilli atte nå du snakke te mæ på dønn måden!”
- umag (s,m)** – strev, bry, umak, besvær, møye (Aasen: umak, norr: úmaki).
Døme: ”D’æ ’kje umagen vært å sette potetse i sånn ei skrinne jáor”.
 ”Du ska ’kje járr dæ umag fárr mi skoll”.
- umauli (adj)** – utenkjeleg, umogleg; vriden, vrang, svært vanskeleg (Aasen: umogleg, norr: úmuguligr, ty: unmöglich).
Døme: ”De dær æ så ståort et problem at d’æ umauli å járr no’ mæ de”.
 ”Dønn gudongen nytte d’ikkj’ å snakke te. Han æ heilt umauli!”
- unyden (adj)** – ubrukande, øydelagd; duglaus; lemster; unyt el. unyten (Aasen: unyt, norr: únytr).
Døme: ”Dær æ ’kje no’ mæ mæ i da’. Æ æ lige unyden som ein nyfødd kalv”.
- uråoli (adj)** – som stadig flyttar el. lear på seg utan mål og meining; som forstyrrar og bråkar; skiftande; ustabil; travel; utrygg, sutfull.
Døme: – Tåone he fått ein uråoli gudonge. Pettår æ nesten ikkje ne’på.
 d) De he vore et veldi uråoli vêr i vintår.
 e) Byen va altfárr uråoli te at ’an konne bu dær.
 f) Gori va så uråoli fárr hássen flyturen ville bli.
- uråoskråge (s,f)** – person som forstyrrar og er bråkete og uroleg, urokråke. (Ross: Uroskraaka)
Døme: Per æ dønn værste uråoskråga me he i nabolage hæran.
- u-udgrønneli (adj)** – som det er uråd å skjøne, ufatteleg, gåtefull, mystisk, (bm: uutgrunnelig).
Døme: ”Guds veie æ uudgrønnelie”, seie dei titt i bedehusane i Vennesla. Pedår æ ein stille og uudgrønneli type.

uvansli (adj) – enkel, uvand, liketil; uvandsleg (Aasen: uvandsleg).

Døme: Dæ så uvansli mæ Tåone. Ho æ lige bli om d'æ sånn ellår sånn.

uvegårli (adv) – utan tvil, absolutt, nødvendigvis, sikkert (bm: uvegerlig, ty: unweigerlich = som ein ikkje kan vegre seg mot).

Døme: "Viss du hølle på mæ å røyge så møe som du jårr nå, så vil du uvegårli bli sjug".

uvyrslī (adj og adv) – som ikkje vyrder noe, vågal (vågalt), uvyrdsleg, dumdristig (Aasen: uvyrdslege).

Døme: De kjæme te å gå galt mæ Truls ei gång, så uvyrslī som han oppføre sæ!

Mæ sånn ein uvyrslī oppførsel skoll' en tru 'an ikkje va rækti!

uåonli (adj) – utriveleg, ukoseleg, ikkje uneleg ("ikkje åonli"). (Ross: u-unaleg)

Døme: D'æ uåonli å vænte på fålk som ikkje kjæme på tia!

Til grunn for dette adjektivet ligg verbet 'une' som har mange positive tydingar som t.d. 'like seg', 'trivast', 'slå seg til ro', 'ha lyst til'.

'Une' er språkleg i slekt med ei rekkje andre ord som fortel om trivnad, gode kjensler og nære band mellom menneske. Dette blir nærare behandla under 'åone' og 'åonli'.

va (s,n) – stad I eit vassdrag der det er så grunt at ein kan vasse frå den eine breidda til hi, vad, "vadested" (Aasen: Vað, norr: vað, sv: vad).

Døme: Åmdalsvae bli heilt inntørka nå sommåren æ veldi kjørr.

Nl 'wad' og ty 'watt' har også tydinga 'grunt hav som er tørrlagt ved fjøre sjø'.

*Germ. grunnform er *wada-.*

vable (s,f) – blemme, blære på huda t.d., vable (bm: vable, da: vable).

Døme: Torleif hadde foltt a vable i nevane ett' å ha brugt spa'en heile da'en.

vablete (adj) – som har fullt av vabler.

Døme: Ho hadde såolt sæ i nesten ein time og va blitt vablete øve heile ryggen.

vadre (v) – drive planlaust omkring, gå seg vill; vase, tulle, vrøvle. (Ross: vadra)
Døme: Dei vadra ronnt på heia i kjokk tåge.
"Æ tru 'kje på alt du vadr' om!"

*"Gange i voddronne" (Setesdal) el. " - - -vøddrone" (Vest-Telem.) er uttrykk som tyder "gå i båndømme".
Ein finn også eit tilsvarande "gå i vadder'n" i meir kystnære område i Aust-Agder.*

Ordet kjem truleg av same rot som 'vade' (v).

'Vadren' (adj) = som går planlaust omkring, som snakkar tull og tøys.

vadsekk (s,m) – Djup og sterk lerret-sekk som er mykje brukt av sjøfolk og soldatar til å bere klede i (lågty: watsak = sekk til klede, da: vad sæk).

Døme: Tormod heiv vadsekken opp på høra og stegte a gåre. Nå skoll' 'an te sjøs!

Fyrsteleddet 'vad' (nyn: våd, norr: vād) høyrer språkleg saman med verbet 'veve' og tyder noe slikt som 'stykke av ein vev' el. 'duk laga av heile vevbreidda'.

Andreleddet 'sekk' er greitt å kjenne igjen på ulike språk: Sv: säck, da: sæk, eng: sack, nl: zak, ty: Sack, lat: saccus, gr: sak-kos hebr: saq (Aasen: Sekk, norr: sekk).

'Vadmål' el. 'vadmel' har same fyrsteledd som 'vadsekk'.

*Andreleddet 'mål' el. 'mel' (Aasen: Maal, norr: mål, sv: mål, ty: Mal, osv.) kjem av germ: *mela- (s,n) = mål, målemerke, tids-punkt.*

Eng: 'meal' og ty: 'Mahl' som båe tyder 'måltid', kjem av same rota og syner til faste tidspunkt på dagen då ein et.

vag (s,n) – det at ein fisk bryt vassflata for å take insekt som flyt på eller flyg like over vassflata, vak (fiskevak), ringar på blankstilt vatn etter fisk som vaker. (Ross: Vak)

Døme: I dei stille sommårkvellane ser du de eine vage ette de andre udøve fjåoren. Dær æ nåkk a fisk!

Ordet kjem av 'vake' (v) med tyding 'kome opp i - ' el. 'sprette i vassflata' (Aasen: vaka, norr: vaka, sv: vaka = flyte lett og fylgje bylgjerørslene [t.d. om småbåtar], da: vage = flyte lett, nl:

waken = vere synleg like over vass-skorpa, ty: *wachen*, eng: *watch*).

*Ordet høyrer elles nøye saman med 'wake' i tydinga 'ikkje sove'. Indoeuropeisk verbalrot er *weg- = vere livleg, vere i rørsle.*

valen (adj) – Kjenslelaus på grunn av kulde, kraftlaus av redsle el. spenning, vissen, nomen, stiv; (Aasen: valen, sv: valen, da: valen, bm: valen, gammal frisisk: *wela* = vissen, slapp).

Døme: Jorun Stiansen sa 'o va heilt valen a spænning då 'o va mæ i "idol"-kongkurranse.

Nils va så valen på nevane at 'an ikkje kunne kneppe ijæn jakka si eigång.

'Valen' kjem av substantivet 'val' som er brukt i tydinga 'djup svevn', men som eigentleg tyder 'noe som er slapt og vissent'. 'Valne' er verbet som høyrer med her. Det tyder 'bli så kaldt at muskulaturen etter kvart sluttar å fungere'.

*Germ. rot er *welh = visne, bli slapp.*

vann (s,n) – liten innsjø, ferskvatn; klar gjennomiktig væske som kjemisk er sett saman av molekylar med to atomar hydrogen og ein atom oksygen (H₂O) (Aasen: Vatn, norr: vatn, sv: vatten, da: vand, skånsk: vann, bm: vann, nl: water, eng: water, ty: Wasser, frisisk: wetter).

Ordformene i parentesene syner ein tydeleg skilnad mellom dei nordiske og dei vest-germanske formene:

- Vatn(Aasen), vatn (norr), vatten (sv), vand (da), vann (bm og skånsk).

- Water (nl og eng), wetter (frisisk), Wasser (ty).

*Begge ordgruppene har utvikla seg frå same grunnrot, men etter bøyingsmønsteret til ulike kasus av ordet i grunnspråket (n-stammer for nordisk og r-stammer for vest-germansk. Jfr. endingane i orda!). Germ. grunnrot: *wat- .*

'Vass-' (norr: 'vaz-') som fyrste leddet i Vennesla-former som 'vassarv', 'vassause', 'vassbytte', 'vass-sjug', 'vasstrokken' er gammal genitiv av 'vatn'. – I ein del av desse orda er 'vass-' erstatta med 'vann-' i dialekten vår i dag (t.d. 'vannbytte', 'vannkjele').

Endringa watn > vand i dansk er etter måten ny. 'Vand' er forma som ligg til grunn for bm 'vann', forma som me har i Vennesla-dialekten i dag. Dette er eitt av ein del ord målet vårt har fått frå dansk via Kristiansands-dialekten.

Dyrenamnet 'oter' har same språklege opphav som 'vann', men har utvikla seg etter stamme-mønsteret til t.d. eng. 'water' (Jfr. uttalen av dei to orda!).

vanne (v) – verne om ein slåtteteig, dvs. - syte for å halde buskapen unna ei slåtte med høy som skal bli vinterfôr, seie frå om fare, varne (Aasen: varna, Ross: Vadne og vanne (Vest-Agder), norr: varne, sv: varna = "göra nogon uppmärksam på något som en möjlig fara", eng: warn, ty: warnen = åtvare).

Døme: Gonil sprang de 'o kunne fårr å vanne om klyrane som hadde bråde sæ jænno jære ront havr'ågåren.

Høyrrer saman med 'var' (adj) = forsiktig, sky, oppmerksom.

*Indoeuropeisk verbalrot er *wer- = bli var, passe på, "iaktta".*

Varsam, varleg, varsku, varsemd er ord av same rot.

Vennesla-målet har assimilasjonen rn > nn (bjørn > bjønn, born > bønn, korn > kønn, horn > hønn). Slik også her (varne > vanne).

– 'Vanne' i tydinga som vist her, er snautt i vanleg bruk hos venndølane i dag.

vannen (adj) – som er skeptisk til mat som ein ikkje er van med å ete, som er nøye på det, som er vanskeleg å tilfredsstille, kresen (Aasen: vand og vandig, Ross: vanden (Vest-Agder) norr: vandr, sv dia lekt: vannig, da (jysk): vanden).

Døme: De kan 'kje nytte å kamme mæ sill og potetse te Finn. Han æ altfårr vannen te å ede sånn no'!

*Ordet høyrrer saman med verbet 'vande' som tyder "velje og vrake" av ei germansk verbalrot *wend- som også høyrrer til verbet 'vinde' = vri, tvinne, sno (Jfr. også 'vind' (adj) = skeiv, vrid).*

Innom denne ordfamilien finn ein også ord som 'vanske' (s,m) og 'vanskeleg' (adj) – og det danske substantivet 'våde' (=sorg, pine), eit ord me kjenner igjen frå dei gamle danske salmene.

vaps (s,m) – veps el. kvefs, insekt i familien Vespidae (Aasen: Kvefs, Ross: vaps (Mandal) Vafs'e (Åmli) da: hveps, svenske dialektformer: väfs, väspe, andre norske dialektformer: kveps, kveks, gvæps, kvaks, vafs, gammal tysk form: wafsa, frisisk: waps, eng: wasp, ty: wespe).

Døme: Jåon lig' ikkje vaps. Han æ livrædd fårr å bli **vapseståken**. Og han hølle sæ langt onna **vapsebølane**.

*Germ grunnform: *wáfs.*

Formene med bokstavsamansetjinga –sp- kan ha kome av påverknad frå lat. 'vespa' = veps.

vare (s,m) – sylindrisk topp som er laga av fint oppstabla steinar for å markere høgste punktet på eit fjellplatå, vete (Aasen: Varde, norr: varði, da: varde).

Døme: "Æ dykken eni'e i at me finne fram nista nå me kjæme opp te Varen?"

Ein varde kan også fungere som minnesmerke for ei eller anna særskild hending i utmarka.

I gammel tid tennte dei bål ved ein varde for å varsle om ufred. Og det er framleis vanleg å merke ein sti som går over snau fjellgrunn, med små vardar.

*Det danske 'varde' tyder 'observasjonsstad', 'vaktårn'. – Same tydinga har ty 'Warte'. Eng 'ward' tyder 'vakthald'. Germ grunnform er *wardan.*

*Ordet høyrer til same ordfamilie som "vanne" med indoeuropeisk verbalrot *wer (Sjå ovanfor!).*

'Varde' er ofte knytta til særnamn. I Vennesla har me t.d. namna "Vareheia", "Måseivaren" og "Naspevaren" ("Nasbøvaren").

vede (v) - vett (veid) – ha kunnskap om, ha greie på, skjøne, vere sikker; vite(vete) (Aasen: vita, norr: vita [= ha sett], da: vide, ty: wissen, nl: weten, sv: veta, gotisk: witan (med presensforma 'wait')).

visste - visst

Døme: Du må vede hå du ska drive på mæ før du sett' i gang. Æ vett (veid) 'å æ snakk' om!

'Vede' høyrer til dei såkalla preterito- presentiske verba. Dei er opphavleg sterke verb med preteritumsform som seinare fekk presensstyding. 'Veid' er t.d. formalt identisk med preteritumsformene 'beid' og 'peib', men blir brukt i nåtid. - Preteritum og perfektum partisipp fekk etter kvart dei svakt bøygde formene 'visste' og 'visst'.

Germ grunnform er *wita-.

'Veid' er direkte "etterkommar" av norrønt 'veit', men har fått den sørlandske "blaude" endingskonsonanten.

'Vett' som er den mest brukte av dei to presensformene i dag, har truleg også utvikla seg direkte frå norrønt 'veit', - ved monoftongering, dvs. at diftongen 'ei' har gått over til monoftongen 'e' som samstundes er gjort kort ved lenginga av endingskonsonanten (dobbel konsonant). Ei slik utvikling er meir sannsynleg enn at monoftongforma 'vet' (med lang 'e') i bokmålet ligg til grunn for Vennesla-forma.

Andre døme på monoftongering i målet vårt som har relevans her, finn me i preteritum og perf.part. av verbet 'heide' og nøytrumsforma til adjektivet 'heid' (=varm, heit):

Verbformene: heide – heide – hette – hett

Adjektivformene: heid (m og f) – hett (n) – heide (pl).

ved (s,n)

– forstand, fatteevne, evne til å skjønne og tenkje, klokskap, omtanke, vit, vett (Aasen: Vit, norr: vit, sv: vett).

Døme: Godt ved æ lett å bere mæ sæ.

Ordet kjem av verbet 'vede' og høyrer heime mellom verbalsubstantiva.

vedu (adj)

– som har godt vit, forstandig, klok, vitug, vettug (Aasen: vitug, norr: vitugr). Ross: veede (Mandal, Nedenes)

Døme: "En skoll' ikkje tru du va vedu sånn som du brøle!"

Ordet er laga av substantivet 'ved' og høyrer til adjektiva som endar på -ugr og -igr i gammalnorsk (nyn: -ug og -ig). I Vennesla-målet har g-en i desse endingane falle bort. Jfr: fylgjande adjektiv i dialekten vår: 'fjoru' (= livleg, rask, fjørug), 'leu' (= mjuk, smidig, ledug), 'sømnu' (= søvnig, svevnug).

Opphavleg 'g' i ending etter vokal er i det heile "svak" i Venneslamålet og fell ofte bort.

vege (s,f)

– tidsrom på sju døgn, veke (Aasen: Vika, Ross: Veege, "Agder (Nogle Steder langs Kysten)" norr: víka, bm: uke, isl: vika, sv: vecka, da: uge, fris:wike, nl: week, eng: week, ty: Woche).

Døme: "Kan du ta vare på påsten fårr åss heile neste vege. Me ska på biltur te Sværje".

*Alle formene ovanfor syner tilbake på eit germ. *wikōn (= "skifting") som etter kvart har fått tydinga "regelbunde skifte av eit fast tidsrom".*

Den gotiske forma 'vikō' er i Wulfilas bibelomsetjing nemning for "rekkefølge" el. "tur" (- til å gjere teneste i tempelet).

Den norrøne nemninga 'vika sjóvar' (genitiv av 'sjór' = "sjø") tyder "sjømil". I den samanhengen har ein gjeve 'vika' tydinga "skifte av roarar" og knytt det til det norrøne verbet 'vikja' (= "gå til sides", "vike unna").

At 'vika' har blitt nemning for eit tidsrom på sju dagar botnar i påverknad frå den romerske kalenderen (Jfr. fr. 'semaine' < lat. septimāna (= "veke") til lat. 'septimus' (= "sjuande").

I dag bruker svært mange venndølar den danske forma 'uge' som truleg har kome til oss via Kristiansand. Hos mange eldre lever forma 'vege' framleis.

veilaus (adj) – som er utan køyreveg, veglaus (Aasen: veglaus).

Døme: Me he 'kje mange veilause gare ijæn i lanne vårt i da .

vere (v) – æ

- va – vore

(vort, vært)

– eksistere, finnast, ha visse eigenskapar m.m.m. (Aasen: vera, norr: vesa / vera, bm: være, nyn: vere /vera, isl: vera, da:

være, sv: vara, fris: wêze, got: wisan, ty: sein, nl: zijn, eng: be). Bøying: å vere – æ – va – he vore -(hos eldre folk)

Å vere – æ – va – he vært /vort - (hos dei yngre)

Døme: Tåone æ i byen og kjøbe klæe. Ho he allti vore (vært/vort) så gão te å prute, så 'o fære nåkk møe fårr pængane.

Dei mange forskjellige bøyingsformene av dette verbet i germaniske språk i dag har utgangspunkt i fleire rot-variantar.

*For å illustrere dette, kan ein ta utgangspunkt i den gamle germanske infinitivsforma *wesan med rota *wes- som ligg til grunn for dei norrøne infinitivane 'vesa' (eldre) / 'vera' (yngre) med røtene 'ves-' / 'ver-'.*

(Overgangen s > z > r høyrer til ein lydendringsregel i germansk språk som har fått namnet Verners lov etter han som oppdaga endringa).

Grunnforma 'wes-' finn me att t.d. i engelsk 'was' og tysk 'gewesen'.

Norsk 'var', tysk 'war' el. 'waren' og engelsk 'were' har den yngre 'wer-' (ver-) som grunnform.

Former som tysk 'ist' og engelsk 'is' har ei tredje grunnform sams. Felles grunnform har også engelsk 'be' og 'been' med tysk 'bin' og 'bist'.

Sånn er det likeeins med formene - 'sein', 'sind' og 'seid' (ty) – og 'zijn' (nl).

*Ei urnordisk form *is ligg til grunn for både den eldre norrøne presensforma 'es' og den yngre norrøne og nordiske 'er' 'är' (sv), æ (Vennesla m.fl.).*

vesen (adj) – slapp, kraftlaus, vissen (Aasen: visen og vesen, norr: visinn, sv: vissen, da: vissen, færøysk: visin, gammal høgtysk: wesan).

Døme: "Fy te grisen, de va nære på! - Æ bli heilt vesen nå æ tænke på hå som konne ha hænt!" "Armane æ heilt vesne så trøytt æ æ."

Ordet blir uttalt med tonem 2 og lang rotvokal og har fylgjande samsvarsbøying: vesen (f. og m.) – vesent [nyn: vese] (n.) – vesne (pl.).

Det har form som perf. part. av eit sterkt verb slik som t.d. 'beden' av 'bide' og 'reven' av 'rive' i Vennesla-dialekten. Men ein har ikkje noe spor etter eit slikt sterkt verb som grunnlag for adjektivet her.

Om ein for moro skuld ville rekonstruere eit såvore verb på Vennesla-dialekt, måtte ein truleg bøye det som verb i 1.klasse av dei sterke verba, sånn:

vise (tonem 2) – vise (tonem 1) – veis – vese

(Jfr: bøyingsformene til 'bide' og 'rive': bide – bide – beid – bede / rive – rive – reiv – reve).

Samtidig synest det naturleg å tenkje seg at eit slikt verb kan ha hatt eit aktivt innhald med tydinga 'få til å visne'.

*Germ grunnform: *wis- .*

vesle (v) – forbruke, spille, øyde, minke på, gjere liten, arme ut, vesle (Aasen: vesla, norr: vesla).
Døme: Frædrick vesla bårt de meste a pængane han hadde arva.

Ordet heng saman med adjektivet 'vesal' (norr: vesall) = liten, tynn, veik, ussel, skrøpeleg.

Språkleg er 'å vesle pengar' 'noe heilt anna enn 'å veksle pengar'. 'Veksle' (norr: vixla) er avleiing frå ty: 'wechseln' og tyder 'byte', 'skifte': "Kan du veksle døenna honrelappen i tåo fæmti-lappe?"

vestan (adv) – frå vest, frå den himmelretninga der sola gjeng ned, vestan (Aasen: vestan, norr: vestan, sv: västan, nl: westen, da: vesten, gammal lågtysk: westan).
Døme: "Vinnen æ meir vestan nå, så då klarne det kansje opp?"

Tilsvarande adverb for dei andre himmelretningane i dialekten vår er 'nðoran', 'østan', 'sønnan'.

*Indoeur. rot er *ves = 'kveld' (Jfr: lat 'vesper' = 'kveld').*

viljevêr (s,n) – godt grovêr, ønskevêr; - i overført tyding: lagleg høve, viljevêr (Aasen: Viljeveder, Ross: (Viljesvær (Nedenes))).
Døme: "Nå he me fått årtntli viljevêr fårr potetsane!"
Torleif va flink te å få sagt de 'an meinte nå viljevêre va godt i færrsamlinga.

vinnaue (s,n) – glas I ein karm som er sett inn i ein ljøsopning i eit bygg, vindauge (Aasen: Vindauga, norr: vindauga, bm: vindu, da: vindu, sv: vindöga, gammal dansk: windughæ, fær: vindeyga).
Døme: D'æ allti jilt å få possa vinnauane om våren.

'Vinnaue' er opphavleg namn på glugge eller lufttehol på veggen i dei stokkebygde husa i eldgammal tid, altså eit "auge" som vende ut mot vind og vêr.

'vinnøye' er ei anna form som har vore mykje brukt i Vennesla tidlegare, og som framleis er nytta av enkelte.

I dag brukar dei fleste likevel den danske forma 'vindu'.

vinne (s,f) – arbeid, tid for storarbeid som gjentek seg kvart år, onn (Aasen: Vinna, norr: vinna).

Døme: Vårvinna æ ti' færr ud'arbei, svette og møe fræsk loft.

I dei gammalgermanske språka nede i Europa hadde dette substantivet tydinga "smerte", "liding" med former som 'winnō' (gotisk) og 'winna' (gammal høgtysk).

'Onn' (utt. "ånn" i Vennesla) er synonym til 'vinne', og det er meir brukt enn 'vinne' i dag: "Høyånn", "skurånn", "vårånn", "høstånn".

vinnsjei (s,f) – bord som er festa på høgkant langs taket over ein gavl, vindskie (Aasen: Vindskeid, norr: vindskeið).

Døme: Vinnsjeiane he lett færr å rådne, så en må sjifte dei rætt som de æ!

vragbåor (s,n) – bord eller fjøl som snikkaren vrakar som byggemateriale fordi det har ein eller annan skavank.

Døme: None a båorane hadde vankant, andre va vinnsjeive.

– Alle sammen va bare vragbåor.

Fyrsteleddet kjem av lågtysk 'wrak' som tyder 'havarert skip', 'drivgods', 'rekved'. 'Wrak' er i slekt med det norrøne verbet 'reka' som til vanleg tyder 'drive', men som au blir omsett med 'kaste', 'slenge frå seg', 'vrake'.

vre (s,n) – skade som kjem av for sterk og brå vriding av ein kroppsdel, vrikk, vri.

Døme: "Æ fekk et vre i ryggen så æ blei ligganes pal ei heil vege".

vreist (s,f og m) – vidjering eller kort kjetting som blir festa kring ein sledemei for å bremse farten i bratte bakkar, reist (Aasen: Vreist og Reist, norr: reistr), eigentleg 'noe som er vridd'.

Døme: Ivar festa vreista godt framme på sleemeien før hesten dråo velasse ner dei bratte kleivane.

Ordet heng saman med verbet 'å vri' og peikar då på dei vridde tægene i ein vidjering.

vriar (s,m) – dørklinke, dørhandtak, vriar el. vridar (Aasen: Vridar).

Døme: Han tåo fårssikti i vriaren og åbna dønnå på gløtt.

'Vriar' kjem av det sterke verbet 'vri' (el. 'vride').

Enkelte eldre i bygda bruker nok framleis somme substantiv på -ar, laga av verb: bagar, skåomagar, talar, helar, stelar ("Helaren æ 'kje bær enn stelaren!").

'Dønna' var daglegdags Vennesla-form i gamle dagar.

vriompeis (s,m) – vrang og vanskeleg person, vrangpeis.

Døme: Ingen ting æ godt nåkk får ein vriompeis.

Sisteledet 'peis' er nemninga på ei svepe som er laga av kjønnslemmet hos ein okse. Det kjem av lågtysk 'pese' = "kjønnslem". Jfr. verbet 'peise på' = "drive hardt på" i årsskriftet for 2001!

vræl (s,n) – fælsleg skrik, uhyggeleg gaul, fælt hyl.

Døme: Me hørte et færrfærdeli vræl ifrå gudongen då 'an tåo på dæn glåoheide plada på komfyren.

vyre (v) – akte, setje høgt, respektere; bry seg om, ta omsyn til (Aasen: vyrda, norr: virða el. vyrða, germ: *werðian).

Døme: Somme menneske vyre du meir enn andre.

Han va heilt vill og jekk på uden å vyre noen ting.

Ordet er ei avleiing av adjektivet 'verd' ("Bilen æ mindre værd enn du tru"!).

væde (s,f) – fukt, råme, regn, væte (Aasen: Væta, norr: væta, da: væde, sv: väta, bm: væte).

Døme: "Dær æ så møe væde i ågåren nå at du søkke i te opp på

leggen om du jæng' ud på 'an. – De he ju reint i ei heil vege uden stans!”

Ordet er danna av adjektivet 'våt' ('våd').

*Germ. rot er *wat- som ein au finn igjen i 'vatn' (s,n)*

vænge (s,m) – kroppslem til å fly med hos insekt og fuglar, venge, veng (Aasen: Vengja, norr:vængr, bm: vinge, sv: vinge, da: vinge, isl: vængur, fær: vongur, eng: wing).

Døme: ”Han dær springe så fært at en skolle tru 'an hadde vænge!”

Her har me døme på eitt av dei særnordiske orda som er ”eksporterte” til England. Engelskmennene har det i forma 'wing'. I moderne tid har me fått det tilbake som ei av nemningane i fotballspråket. Ein 'ving' er ein fotballspelar som har dei viktigaste spelaroppgåvene sine langs sidelinja som 'ytreløpar' eller 'ytreving' på høgre eller venstre side av banen.

*Sannsynleg urnordisk grunnform er *wāinga- som gjev den norrøne forma 'vængr' ved i-omlyd ā > æ.*

Det færøyske 'vongur' er ei form med u-omlyd ā > o.

*Germ verbalrot er *we- som tyder ”blåse”. 'Vind' (s,m) kjem av same rota.*

Det tyske ordet for 'venge' er 'Flügel. Det nederlandske er 'vleugel'. Hos oss finn me desse orda igjen som namn på instrumentet 'flygel'. Nemningane har same grunnrot som t.d. 'fly'(v), 'flue' (s,f) og 'fløy' (s,m).

vængebåor (s,n) – Kjøken- el. stovebord som i kvar ende har ein lem (”venge”) som kan slåast opp slik at det blir lengre og romsligare for matsservering.

Døme: D'æ greitt å ha vængebåor på et lide kyykken.

værka (s,f – b. form) – arbeidsdagane el. virkedagane (”værkeda'ane”) i veka, til skilnad frå 'helga' (”helja”).

Døme: Me jæng' 'kje mæ søndasklæane i værka. Dei spare me te helja, Ijallfall jåore me de “føritia”.

*Heng saman med verbet 'verke' ('værke') = arbeide med, lage til, "tilvirke" (Aasen: verka, norr: verka, bm: virke, sv: verka, nl: werken). Indoeur. verbalrot: *wer-g- = gjere, arbeide*

værken (s,n) – heimevove tøy av ull med renning av bomullstråd (Aasen: Verken).

Døme: Pedår hadde fått sæ ny værkens-trøye.

*Frå lågtysk 'werken' (adj) som kjem av 'Werk' (s,n) med tydinga 'opptreva tauverk'. Germ. grunnform: *werka- (n) = arbeid, gjerning (Jfr. eng. 'work').*

værje (v) – forsvare, verne, verje (Aasen: verja, norr: verja, bm: verge, da: væрге, sv: värje, isl: verja, fær: verja, nl: weren, ty: wehren).

Døme: "En må værje sæ så godt en kan om en skolle møde bjønnen", sa Jåon, han bar på ein svær lork.

Vennesla-dialekten har halde på palatal-lyden 'j' i dette ordet – sånn som i dei fleste nordgermanske språka.

*Germ. grunnform: *warījan (eldre) > *warjan (yngre).*

*Endringa a > e i rotvokalen (*warjan > verja) skuldast i-omlyd.*

*Indoeur. rot: *wer- .*

værslī (adj) – verdsleg, profan, ikkje-kyrkjeleg, jordisk, timeleg (Aasen: verdsleg, norr: veraldligr).

Døme: D'æ 'kje bra å songe værsleie sange på bedehuse!

værme (v) – gjere varm, verme (Aasen: verma, norr: verma, sv: värma, da: varme, ty: värmen, nl: warmen).

Døme: Per hadde vor' ud' i kulla og ståo og værmte sæ framfårr peisen.

*Germ. grunnform er *warmījan. Former med rotvokal 'e,' 'æ' el. 'ä', er i-omlydte former.*

vønen (adj) – som har altfor god von, som ventar seg for mykje, kravstor, kresen, vand, vanskeleg (Aasen: vønen = "dristig i sine

forventninger, fordringsfuld, ubeskeden”).

Døme: Kalle rynke bestandi på nasa nå 'an fære mad. Han æ rætt og slett vønen.

'Vønen' heng språkleg saman med 'von' (s,f) (= håp, det å sjå fram til noe med forventning). Ordet er nok stort sett gått av bruk hos venndølane i dag og blitt erstatta av 'vannen'.

Partisipp-endinga -en i 'vannen' kan vere analogisk overført frå 'vønen' - - (vand-en).

vådeskåd (s,n) – skot som går av I vanvare på grunn av uforsiktig omgang med skytevåpen og ammunisjon.

Døme: Han va domm nåkk te å vime mæ børsa sånn at 'an skaud sæ sjæl i fåoden.

Fyrsteleddet 'våde' (s,m) (norr: våði, sv: våda, da: våde) tyder 'stor naud', 'fare', 'angest', 'ulykke', 'sorg' – og er ei avleiing av 'vå' (s,f) = uhell, skade; angest, otte, "engstelse".

'Våde' har tidlegare vore mykje brukt som poetisk uttrykk for "engstelse", frykt, otte.

vågemad (s,m) – underlag for ei våg el. eit spett når ein skal lyfte eller bryte laus noe tungt, t.d. ein svær stein eller ein trestubbe, vågmat (Aasen: Vaagmat.).

Døme: Du kan fårr eksempel bruge ein gão stein ellår ein kjokk klåss som vågemad.

Fyrsteleddet 'våg' heng saman med verbet 'vege' ("veie") og er her nemning for ei vektstong (t.d. ein smal stokk el. eit spett) som ein kan presse noe tungt opp med over ein "vågemad".

vågål (adj) – som vågar meir enn det som er ansvarleg, som tek sjansar, (dum)dristig, uredd, vågal (Aasen vaagall).

Døme: De jøenge snart galt fårr ein så vågål gudonge som Lars!

Her har me endå eit adjektiv med endinga -ål der nynorsk har -al som ending. 'Fråstål' og 'sydål' er døme me har vore inne på tidlegare. Endinga -ål er den opphavlege i desse høva - i Vennesla-målet og i dialektane i store delar av Agder elles - og i Telemark.

våorte (s,f) – knuteforma utvekst i huden, vorte (Aasen: Vorta, norr: varta, isl: varta, da: vorte, eng: wart, sv: vårt).

Døme: Føritia brugte dei mange rare remedie fårr å bli kvitt våortane – Og de jårr dei visst i da au!. Bruge du fleskesvår ellår pimpestein fårr eksempel?

Grammatisk kjem 'vorte' av den norrøne u-omlydte akkusativforma 'vortu'. Det er ofte akkusativformene som står igjen frå det gamle språket etter at kasussystemet blei oppløyst.

vårheis (s,f) – det at huden tørkar og sprekk i vårvêret, vårgjæle, vårhæse (Aasen: Vaarhæsa).

Døme: D'æ på hænnane og i fjæse en fære vårheis.

Sisteledet "-heis" høyrer saman med eit verb 'hæse' som tyder 'tørke med vind', 'blåse kaldt og tørt'.

vårknibe (s,f) – det at ein har for lite næringsrikt fôr til buskapen om våren [noe som nær sagt var ein regel i eldre tid], vårknipe (Aasen: Vaarknipa).

Døme: I vårkniba fekk kyrane lide godt fåor og mang slags rosk og rask å ede på.

vått (s,m) – plagg til å kle handa med, - med eit mindre "rom" for tommelen og eit større for resten av handa, vott (Aasen: Vott, norr: vottir (pl 'vettir'), sv: vante, da: vante, lågtysk: wante, nl: vant, sv dialekt: vatte, da dialekt: vat, lat: vantus).

(pl. 'vette' el. vatte) Døme: Te slott dråo 'an på sæ våttane (vettane) før 'an jekk ud i kulla.

Det var dei "gamle" venndølane som brukte fleirtalsforma 'vette' - som kjem beinveges av norrønt 'vettir' (med i-omlyd a > e av rotvokalen i grunnstavinga 'vatt-').

Eintalsforma 'vott' ("vått") er elles ei u-omlydt form ("eldre" u-omlyd frå før-norrøn el. urnordisk tid).

Ein skal au merke seg konsonantendringa nt > tt frå t.d. lågtysk til norrønt (wante > vottir). – Den kan jamførast med overgangen nk > kk som me har vore innom under 'tykke' (Sjå s. 82 i års-skriftet for 2004!).

'Vante' er elles eit ord som er i vanleg bruk hos oss ved sida av 'vott', men med ein liten variasjon i tydinga: 'vante' = 'handplagg med "rom" for kvar enkelt finger', oftast kalt 'fingervante'. Men som regel brukar me "vått" og 'vante' synonymt, - - kanskje med 'vante' som namn på eit finare og pyntelegare plagg.

Å vaske klæe neri strånna

Språkprøve av Olav Jortveit

Nå' ho vaska klæe om sommåren, hadd' 'o ei digår jenngryde mæ fårm som ei hallkule ståanes på none passeli ståore steine neri strånna. Så fyllt' 'o gryda mæ vann ifrå åna mæ ein sinkpøs som va tæmmeli gammel og bronka, mæn heilt i ården ellårs.

Ve'en hadde ein a gudongane hosses hågd om måræen og ettepå kjørt mæ julbåra ner te gryda. – De va hunve som va kløyvt sånn at vesjiane va passeli breie fårr at ellen kunne sleppe greitt te onne gryda. – Og så va de dei feide tøre-flisane då, som tåo fyr mæ ei gång lågen frå fyrstikka snorta bårti dei. – Tøren la 'an onst, så kåmm småve'en, og lige onne dønn kolsvarte grydebonnen hadde gudongen potta none gåoe og kjokke vetre som kunne brænne ei stonn.

De knitra og sprakte alt frå bårte mellom steinane, og fræske ells-tonge slikkte grydebonnen og fekk småboblane te å feste sæ oppette kanten på innsia. – som betydde at nå bjønte vanne så smått å bli varmt.

Ett' ei stonn damp a vanne, og dei "svarte" (sjidne) klæane blei lagt neri sammen mæ vaskepolvår. Så stampa måora tøy godt ner måod bonnen a gryda mæ ein passeli lang lork a bjørk ellår raun. De jår' 'o fleire gånge mæns 'o passa på å nøre onne sånn at vanne va godt og varmt heile tia.

Viss tøy va vanskeli å få reint, måtte de ha ei omgang på vaskebrætte. De ståo oppi vaskestampen, på skrå ner måod bonnen. Vaskestampen æ et ront og romsli, men ikkje altfårr høgt tre-kar mæ tåo kraftie jure, éi ront mæ kanten nere fårr å præsse stavane inn måod dæn flade og sirkel-ronne tre-bonnen, og éi litt vi'are ei ront mæ kanten oppe fårr å halle stavane på plass dær au.

Gudongen kunne minnes at de gamle vaskebrætte hadde rille a tre. Mæn de va blitt så sledent at måora måtte kaste de. – Ho hadde væl brænt de opp - . Nå hadd' 'o kjøpt et nytt dær rillane va præssa inn i ei lida firkanta sinkplade som så va setta inn i ei ramme a tre og mæ et par kårte bein som ståo måod bonnen ner i vaskevanne.

Varmt vann frå gryda blei brukt i stampen au, så klart, - både te finvask og gråvvask, Og gudongen tykte de jekk ganske møe hunve mæ te alt de varme vanne som måora trång fårr å få klæane reine.

Nå bøyde måora sæ øve vaskebrætte og gnurte tøyе måod rillane, - opp og ner- mange gånge – te ho så at nå va de reint. I dænna jåbben konn 'o bruge ein gåo del grønnsåbe før 'o va færrnøyd. Grønnsåba klint' 'o somti rætt på dei værste flekkane og gnuddе tøyе dær krafti mellom nevane før de fekk ein ny omgang på brætte.

Så vrei ho opp og heiv plaggane bårt i ei sinkbalje. Dænna bar 'o ud på ei "brygge" som stakk litt ud i strøyen. "Brygga" hadde gudongane bygd opp tiliare i vega. Då hadde dei heve opp og passa te ein heil hau mæ både små og ståore rollesteine. Dær vanne langs "brygga" va jybt nåkk te å sjylle klæane, hadde dei lagt ei sjebeli planke. Dænn støtta måora kneane på mæns plaggane i tur og ården blei grondi rænska færr såbe, vridd opp på nytt og lagt på planka. Ettepå sjylt' 'o balja og heiv dei reine klæane oppi.

Nå' åna va lida, og strøyen svag, rådde dei ud et lid stykke mæ pråmen færr å sjylle klæane. Då rigga måora sæ te mæ ein låg krakk som 'o sadd på mæns 'o arbeidde mæ klæane ud øve bådriba. Og gudongen måtte råo litt færr å hålle båden på plass i strøyen. Han hadde de fint, tykt' 'an, færr han likte sæ ne'mæ åna og udi båden, sjæl om 'an tomla ein del mæ årane nå båden lå skakt så længe måora sadd og strækte sæ udøve kanten på dæn eine sia.

Mæn om ikkje så længe skolle sinkbalja og pøsen, klæane og vaskebrætte, grønnsåba og vaskepolvåre opp i julbåra. Nå' han hadde fått alt de heim, og dei hadde brugt klæsklybane flitti, fått sæ ein bede ellår tåo og et glas mjælk, så skoll' 'an bade sammen mæ dei andre gudane, - Og ettepå dé va det fisking mæ ei gåo sjei ette pråmen. – Dé gledd' 'an sæ te. Færr dei fekk allti fisk på sjeia.

Om litt ståo jenngryda og stampen aleine tebage på vaskeplassen, klare te å møde nabokåna og naboguden tili neste mårra. Færr dær va mange a kånane i husane rontfærrbi som vaska klæe ne'mæ åna om sommåren.

Det var mange som møtte fram for å se forstillingen om Hans Nielsen Haugen.

Aktiviteter i 2005

Olsok

- Historiske opptrekk om Hans Nielsen Hauges liv og virke. Gruppe fra Notodden

Kulturuka 17. – 20. oktober:

- Omvisning og demonstrasjon på museet
- Knivsmed Tore Lunden og Tore Robstad
- Kåseri på Vigeland hovedgård av Olav Arne Kleveland om Jørgen Løvland

Julemøte 8. desember:

- Kåseri av Olav Jortveit "Hos folket på Hardangervidda"

VENNESLA HISTORIELAG

Årsberetning for perioden 19.mars 2004 – 10. mars 2005

Styret har i perioden bestått av:

Jørdis Hodnemyr – leder, Bjørn Robstad – nestleder

Gerd Wiik Hansen – kasserer, Gerd Hodnemyr – sekretær

Øystein Lie – styremedlem, Georg Hagstrøm – styremedlem

Ingrid Gundersen – styremedlem, Andreas Hansen – styremedlem

Kjell Guttorm Hansen - styremedlem

Medlemstallet er 170 medlemmer.

Det er avholdt 6 styremøter.

”Nytt fra Historielaget” ble sendt ut i mai 2004.

Jørdis Hodnemyr og Ingrid Gundersen var Historielagets utsendinger til Vennskapsbesøket i Odder, Danmark.

Jørdis Hodnemyr og Gerd Hodnemyr var representanter til årsmøtet i Agder Historielag på Festningen i Kristiansand.

Jørdis Hodnemyr har deltatt i årsmøtet til Hunsfos Historielag og Vennesla Folkeakademi.

Georg Hagstrøm har vært representant til Venneslastua.

Sverre Lie har vært representant til driftsutvalget i Stiftelsen Vigeland Hovedgård.

Dette året er det gitt ut årsskrift som Andreas Hansen har vært ansvarlig for.

Litt om de forskjellige arrangementene:

Årsmøte på Venneslastua 18. mars 2004

Regnskap og årsberetning ble godkjent. Valgkomiteens forslag til leder, styre med vararepresentanter ble vedtatt.

Vi har trukket oss ut av Landslaget for lokalhistorie. Årsmøtet vedtok at Vedtektenes § 2, siste punkt ble endret. Vedtektene ble revidert iht. dette vedtak.

Egil Lie holdt et svært interessant foredrag om Hunsfos Fabrikkers historie.

Det ble servert kaffe og rundstykker til 20 personer.

Etter dette ble det servert rundstykker og kaffe for de fremmøtte før det ordinære årsmøtet startet.

Jørdis ble valgt til ordstyrer og Gerd til referent.

Årsberetning for 2004-2005

Sekretær Gerd leste denne.

Bjørn Robstad hadde følgende kommentar: På møtet 03.03.2005 ang. industrimuseum var det ingen politikere, men representanter for Vest-Agder fylkeskommune, stiftelsen Setesdalsbanen (tømmerrenna), Rotary Vennesla, Vennesla historielag, Hunsfos Historielag og kultursjefen.

Ellers ble årsberetningen godkjent.

Regnskap 2004

Kasserer Gerd Hansen refererte regnskapet.
Godkjent.

Valg 2005

Valgkomiteens Marit Rønning presenterte valgkomiteens forslag.

Som nytt medlem etter Georg Hagstrøm ble Signe Rysstad valgt.

Kåre Håverstad ble valgt inn i valgkomiteen.

Sverre Lie har vært vår repr. i Driftsutvalget for Stiftelsen Vigeland Hovedgård i 2 år.

Nå kan han gå med på å stå 1 år til. Han ber Styret i VH ta opp hva vi vil med å være med i Driftsutvalget. Skal vi fortsatt være med? I tilfelle må han få noen retningslinjer å arbeide etter hva historielaget ønsker skal være våre oppgaver her.

Det ble diskutert om vi skal trekke oss ut av driftsutvalget pga. det bør være mer markedsorienterte personer som sitter i dette utvalget. Dette tar vi opp i styret og kaller inn Sverre Lie for å diskutere saken.

Det øvrige valget ble godkjent.

Ingrid Gundersen som leder arrangementskomiteen synes det er vanskelig å få med folk til arrangementene våre. Vi skriver til medlemmene med informasjon om våre planer og spes. om Olsok da vi trenger mange hjelpere.

Kontingent 2005

Styret la fram for årsmøtet et forslag om heving av kontingenten.

Etter endel drøftelse ble pkt. 2 i forslaget enstemmig vedtatt.

Dvs. Kontingenten er 150,- kr. pr. hovedmedlem, inkl. Årsskrift og 50,- kr. pr. husstandsmedlem.(ikke årsskrift)

Det ble etter dette diskutert hvordan vi kan få flere medlemmer interessert i historielagets arbeid. Dette tar vi opp på styremøte: vervekampanje, årsskrift som julegave fra bygdas firma, reklame i årsskriftet, salgskomite for årsskriftet.

Jørdis orienterte om historielagets plan for 2005.

Det ble overrakt blomster til Georg Hagstrøm og Øystein Lie som takk for deres arbeid i Vennesla Historielags styre.

Jørdis Hodnemyr takket for fremmøtet og ønsket alle vel hjem.

Gerd Hodnemyr

Referent.

Hunsfos historielag

årsberetning

ÅRSBERETNING FOR 2004

Hunsfos Historielag avholdt sitt årsmøte for 2003 den 19/2 – 2004. (Se referat datert 23. februar 2004.)

I henhold til valg på ovennevnte årsmøte, (gjennomført i henhold til gjeldende statutter), har Historielags styre i 2004, bestått av:

Øystein Lie	styreleder	<u>For 2005:</u>
Egil Lie	kasserer	1 år igjen
Gunnar Hansen	sekretær	1 år igjen
Kåre Nordhagen	styremedlem	på valg
Viggo Engebretsen	styremedlem	på valg
Alf Hodnemyr	varamedlem	repr. HF
John Leland	varamedlem	på valg repr. for VHL
Revisor: Rolf Stokkeland (ikke styremedlem)		på valg

Styret i Hunsfos Historielag har i 2004, hatt 4 ordinære styremøter. I tillegg har styret hatt en rekke uformelle drøftelser i tilknytning til de ukentlige arbeidsmøtene.

Av saker som har vært oppe til behandling i styremøtene kan blant annet kort nevnes:

1. Møte med "Pionerene" – videre arbeid
2. Plassering av kollergang i rundkjøring
3. Fremstilling av håndlaget papir
4. Registrering av kunst
5. Riving/brenning av bygninger
6. Forslag til Industrimuseum
7. Stopp av avdelinger/maskiner
8. Arbeidsmøter

I denne årsberetningen vil styret kort kommentere ovennevnte saker slik:

1. Møte med "Pionerene" ble avholdt i Kantina den 19. februar 2004. I tillegg til Historielagets styre, var 6 slektninger til bedriftens første ansatte representert. Det er etter hvert kommet inn en god del stoff, men arbeidet med dette fortsetter. Historielaget har kontakt med Ola Ingebretsen for videre samarbeid om utarbeidelse av et samlet opplegg (bok) av innkommet stoff.
2. I samarbeid med Statens Veivesen og Vennesla kommune, ble steine fra kollergangen i PM 1-2 plassert i den nye rundkjøringen på Ålefjærveien. En kort beskrivelse av kollergangen er satt opp på et egnet rolig sted like nedenfor rundkjøringen.
3. Det er kommet forslag til å forsøke å finne et egnet sted for fremstilling av håndlaget papir. Historielaget vil arbeide med dette forslaget fremover.
4. På vårt siste årsmøte ble det fremsatt forslag om å ta opp med bedriftens ledelse, mulighetene for å foreta registrering av diverse kunst som befinner seg omkring i bedriftens bygninger. Dette har ikke blitt prioritert i Historielaget.
5. Etter at bedriften har funnet det uhensiktsmessig å vedlikeholde en del av bygningene på Hunsøya, har det vært gjort anstrengelser både fra kommunen, Vennesla Historielag og andre for å unngå å destruere bygningene. Imidlertid synes dette arbeidet å ha vært forgieves. Den eldste boligen, "Granli", ble brent ned den 14. desember.
6. Hunsfos Historielags forslag om et samarbeid med Vennesla Historielag og Vigelands Brug om et industrimuseum i Vennesla, har fått blandet mottagelse. Vennesla Historielag vil arbeide videre med denne saken.
7. Forut for den forestående nedleggelse av tømmermottak/renseri, sliperi og PM 5, sendte Historielaget henvendelse til bedriftens ledelse om at det ble laget video og stillbilleder i ovennevnte avdelinger før driftsstopp. Hvorvidt dette er blitt gjort, har Historielaget ikke motatt noen tilbakemelding på.

8. Årets faste arbeidsmøter startet torsdag 8/1 og varte i vårsemesteret fram til og med torsdag 15/4. Arbeidsmøtene startet opp igjen etter sommerferien den 7/10. Siste arbeidsmøte dette året (2004) var torsdag 16/12. Dette blir i alt 13 sammenkomster i vårsemesteret og 11 sammenkomster i høstsemesteret, i alt 24 arbeidsmøter i 2004. Våre styremøter er avholdt i disse arbeidsmøtene.

Arbeidet med sortering av fotos, påføring av navn ,datering og arkivering, er møysommelig arbeid som vil kreve en god del arbeidsinnsats.

I likhet med foregående år, har arbeidet med utarbeidelse av historikk fra ulike avdelinger fortsatt. Når det gjelder det som anses som mulig å få til om avdelingenes historikk, regner styret med at vi nå nærmest er ved veis ende.

Det videre arbeidet med modellen av Hunsøya, har dessverre stått i stampe i det året som er gått. Imidlertid har John Leland og Arnfinn Johansen sagt seg villige til å gå inn i dette arbeidet..

Årsberetningen for 2003 slutter med følgende setning: ” Hunsfos Historielag har i løpet av 2003 kommet et lite stykke videre i arbeidet, men vi kan vel fastslå at det ligger betydelige arbeidsoppgaver foran oss som vil kreve mye tid og stor innsats i de kommende år. ”

Styret vil avslutte årsberetningen for 2004 med den samme ordlyden, kun med endring av årstallet fra 2003 til 2004.

Vennesla, 17. januar 2005

Øystein Lie Gunnar Hansen Kåre Nordhagen Alf Hodenemyr Egil Lie

Referent: Gunnar Hansen

Olsokbålet på Bomodden 2005.

Baksidebilde: Sigbjørn Ravnåsen spilte hovedrollen som Hans Nielsen Hauge ved Olsokarrangementet på Bommen 2005.

Vennesla Historielag

Årsskrift 2005

